

LA METRÒPOLI (POST)-COVID

IMPACTES, ESCENARIS
I REPTES

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA 2020

LA METRÒPOLI (POST)-COVID

IMPACTES, ESCENARIS
I REPTES

ANUARI METROPOLITÀ
DE BARCELONA 2020

LA METRÒPOLI EN TRANSICIÓ. REPTES I ESTRATÈGIES
Anuari Metropolità de Barcelona 2020

Coordinador editorial: Juan Carlos Migoya Martínez

Dipòsit Legal: B10497-2021
ISBN: 978-84-92940-45-5

Bellaterra, maig de 2021

SUMARI

Presentació. La metròpoli (post)-covid	5
Jordi Martí Grau	

Reconstruir i transformar la metròpoli postcovid: les aportacions de la recerca.....	7
Ricard Gomà	

I. Metròpoli, covid-19 i impactes en l'estructura i les relacions socials

1. Els efectes de la pandèmia sobre la pobresa i les desigualtats a la metròpoli.....	19
Lara Navarro-Varas, Sergio Porcel i Irene Cruz	

2. Els efectes de la pandèmia sobre les relacions veïnals i la convivència.....	33
Carlos González Murciano i Marta Murrià Sangeris	

II. Metròpoli, covid-19 i impactes en els mercats de treball i de lloguer

3. Els efectes de la pandèmia sobre l'ocupació metropolitana	59
Joan Trullén (UAB), Sandra Aguilera, Marc Figuls i Vittorio Galletto	

4. Els efectes de la pandèmia en el mercat de l'habitatge de lloguer a la metròpoli.....	81
Jordi Bosch i Carles Donat (Observatori Metropolità de l'Habitatge)	

III. Metròpoli, covid-19 i impactes en la infància i la població jove

5. Els efectes del confinament i la pandèmia en la infància i l'adolescència de Barcelona...	107
Laia Pineda, Mari Corominas, Laia Curcoll i Kenneth Pitarch (Institut Infància i Adolescència de Barcelona)	

6. Els efectes de la pandèmia en la població jove de Barcelona.....	143
Albert Julià i Sebastià Riutort	

IV. Metròpoli, covid-19 i impactes sobre la mobilitat i els espais oberts

7. La pandèmia i la mobilitat metropolitana: canvis efímers o transició permanent? 163
David Andrés, Xavi Bach, Samuel Nel·lo, Núria Pérez, Maite Pérez i Gemma Solé
8. La pandèmia i la contribució dels parcs metropolitans a la salut i el benestar..... 185
Tarik Serrano, Marcos González, Raúl Velasco-Fernández, Isabel Martín (AMB), Jordi Bordanove (AMB),
Pau Guzmán (CREAF), Joan Pino (CREAF) i Joan Marull
9. La pandèmia i l'ús social dels espais oberts metropolitans..... 213
Xavier Garcia, Elena Domene i Marta Garcia-Sierra

V. Metròpoli, covid-19 i la governança de l'emergència complexa

10. La pandèmia i el model de governança: agilitat, adaptabilitat i innovació pública
a Barcelona 241
Marc Martí-Costa, Roger Barres i Andreu Termes

5. Els efectes del confinament i la pandèmia en la infància i l'adolescència de Barcelona

Laia Pineda, Mari Corominas, Laia Curcoll i Kenneth Pitarch
(Institut Infància i Adolescència de Barcelona)

Introducció

L'esclat de la pandèmia per la covid-19 el març de 2020 i la declaració de l'estat d'alarma, amb el consegüent confinament de la població durant diverses setmanes de la primavera del 2020, així com els nous períodes de restriccions intermitents de més o menys intensitat –coincidint amb la segona, tercera i quarta onades de la pandèmia–, han desembocat en una crisi social sense precedents. La covid-19 ha impactat de manera diferent segons el context i el grup social, i ens ha recordat que les desigualtats socials provoquen, també, desigualtats en la salut. Així, doncs, conèixer l'abast i les conseqüències socials de la covid-19 ha estat una de les preocupacions dels poders públics per poder activar actuacions d'urgència i mitigar-ne els impactes, en especial sobre les persones que més els patien.

Des de l'Institut Infància i Adolescència de Barcelona, en el marc de l'*Observatori 0-17 BCN: vides i drets de la infància i l'adolescència a la ciutat*, que executem per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, hem resseguit els impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència de la ciutat de Barcelona. Així, durant l'any 2020, hem desenvolupat dues grans tasques per poder identificar els impactes socials de la covid-19 en les vides dels infants i adolescents. D'una banda, hem continuat actualitzant el Sistema Integral d'Indicadors d'Infància i Adolescència de Barcelona (SIIAB), que, recollint dades a any tancat, ens ha permès conèixer el punt de partida sobre el qual mesurar els impactes de la covid-19, a partir de més de 150 indicadors (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2021). D'altra banda, justament per poder anar més enllà de les dades del SIIAB, que l'any 2020 informen de la realitat del 2019, l'abril de 2020 vam iniciar el seguiment del que vam anomenar "Recerques Socials d'Urgència" (RSU). És a dir, la localització i el seguiment d'aquelles iniciatives de recerca impulsades amb caràcter d'urgència per grups de recerca universitaris i equips de diferents institucions amb l'objectiu d'aproximar-nos als impactes concrets tant de la pandèmia com de les mesures preses per fer-hi front. Un dels criteris principals per seleccionar les 32 RSU analitzades va ser que estiguessin connectades amb la ciutat de Barcelona: 4 de les 32 RSU es duen a terme en el marc d'un treball de camp exclusivament a la

ciutat de Barcelona, 3 s'han desenvolupat en el context de l'Àrea Metropolitana de Barcelona o la província de Barcelona, 13 en el marc de Catalunya (on la ciutat de Barcelona queda prou representada), 10 d'Espanya (amb cobertura de Catalunya) i 2 internacionals (amb cobertura d'Espanya). Convé tenir en compte que la convocatòria de totes les RSU identificades va arribar a infants i adolescents, famílies, professionals d'infància i/o la població adulta de la ciutat de Barcelona, de manera que la integració dels resultats i les conclusions de les RSU es converteix en una de les fonts singulars que possibiliten l'anàlisi i el coneixement de la infància i l'adolescència en temps de covid-19 a la ciutat de Barcelona (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020d).

Complementàriament, a l'hora de poder analitzar els impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència de la ciutat de Barcelona, també hem utilitzat algunes dades i publicacions de referència que no formaven part del SIIIAB ni de les RSU.

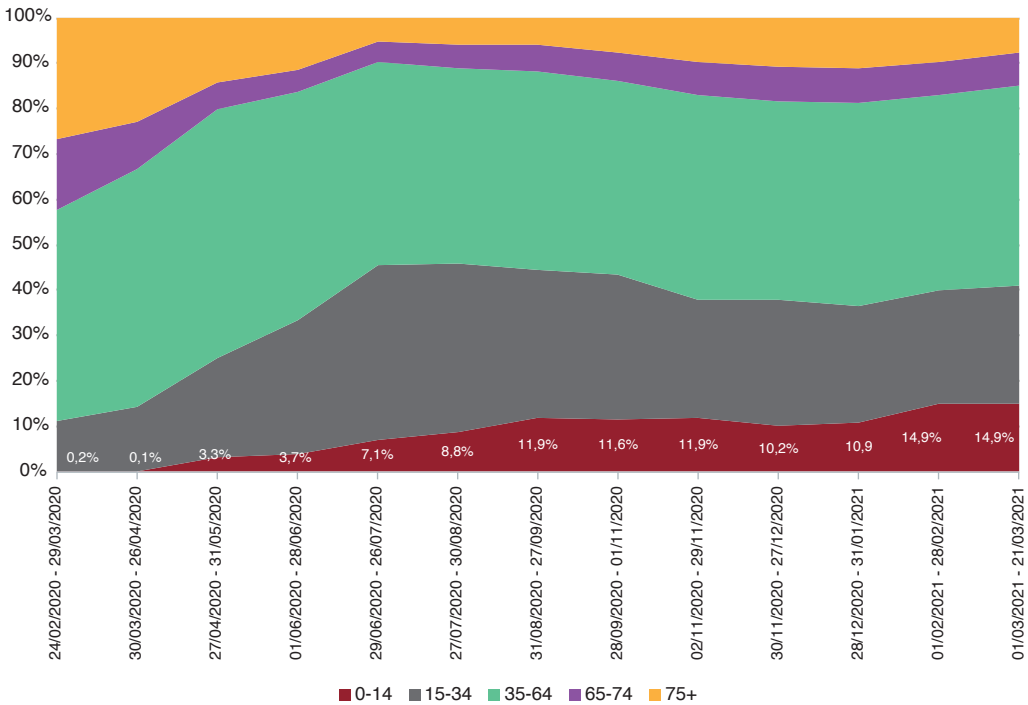
L'afectació de la covid-19 entre els infants i adolescents ha estat menor que per a la resta de grups de població

Després d'uns primers mesos de gran incertesa sobre quina seria la incidència i l'afectació de la covid-19 entre els infants i adolescents, l'evidència epidemiològica ha mostrat que, si bé en cap cas han estat totalment exempts de la malaltia, l'afectació de la covid-19 entre la infància i l'adolescència ha estat menor que per a la resta de grups de població.

Com s'observa en el **Gràfic 1**, fins a finals de juny del 2020 menys d'un 5% del total de casos amb diagnòstic confirmat de covid-19 eren infants o adolescents d'entre 0 i 14 anys. Al juliol, coincidint amb l'ampliació de les mesures de desescalada, aquest percentatge va augmentar i es va situar en un 7,1%, i a l'agost, en un 8,8%. Des de llavors, el percentatge d'infants 0-14 afectats ha augmentat lleugerament fins a arribar al 14,9% del total dels casos registrats (març de 2021).

En paral·lel, dues recerques epidemiològiques catalanes ens han permès conèixer el comportament de la covid-19 entre la població infantil i adolescent. D'una banda, *Kids Corona*, de l'Hospital Sant Joan de Déu de Barcelona, mostra que un 17,5% dels infants que conviuen amb una mare o pare malalts per covid-19 també contrauen el virus, un percentatge molt semblant al que s'identifica en els adults (18,9%), la qual cosa significa que els infants s'infecten igual que els adults quan estan exposats a una font d'infecció. En canvi, segons la mateixa recerca, la malaltia es manifesta molt més lleu en els infants i adolescents que en els adults, ja que més del 99% dels menors d'edat diagnosticats no mostraven símptomes o aquests eren menors (Hospital Sant Joan de Déu de Barcelona, 2020).

La segona de les recerques, *Covid pediàtric a Catalunya: sumant esforços per donar respostes a la covid-19* (COPEDI-CAT), del Vall d'Hebron Institut de Recerca, ha mostrat que un 8% dels pacients pediàtrics amb diagnòstic confirmat de covid-19 a Catalunya en-

Gràfic 1. Evolució mensual del percentatge de persones amb diagnòstic confirmat de covid-19, segons grups d'edat. Barcelona, 2020 i 2021.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les dades de #COVID19aldiaBCN de Consorci Sanitari de Barcelona & Agència de Salut Pública de Barcelona (2021).

tre l'1 de juliol i el 31 d'octubre van ser els transmissors de la infecció per covid-19 a altres membres del seu nucli familiar. També s'hi assenyalava que gairebé la meitat dels infants i adolescents que havien contret la malaltia havien estat asimptomàtics (un 47% dels pacients pediàtrics amb covid-19) i que el nombre d'infants que va requerir un ingrés hospitalari per la covid-19 va ser del 2,5%. En els casos amb símptomes, el més habitual va ser la febre (70,6%), seguit de tos (36,9%), mal de cap (24,5%), fatiga (24,3%) i diarrea (16,3%). Dels casos hospitalitzats, el 99,2% es va recuperar totalment i el 0,4% van presentar seqüeles, sense registrar-se cap mort infantil per covid-19 (Vall d'Hebron Institut de Recerca, 2020).

Les mesures decretades per fer front a l'emergència social han impactat en totes les dimensions de les vides de tots els infants i adolescents

L'evidència epidemiològica acumulada en relació amb la covid-19 en la infància i l'adolescència (poca transmissió i poca gravetat) ens confronta a un fenomen contraintuïtiu: els principals impactes de la covid-19 en la infància i l'adolescència s'han derivat més de les

mesures preses per fer front a la pandèmia i la seva emergència social que no pas de l'afectació de la malaltia mateixa en infants i adolescents.

Com desenvoluparem seguidament, les mesures decretades per fer front a l'emergència social (sobretot les del confinament absolut entre el decret d'estat d'alarma del 14 de març i el 26 d'abril de 2020, però també les que s'han mantingut o reactivat per fer front a les successives onades de la pandèmia) han impactat en totes les dimensions de les vides de tots els infants i adolescents. Alguns d'aquests impactes no es podran conèixer amb detall ni quantificar fins a mitjà o llarg termini (entre d'altres, amb les diferents actualitzacions del SIIIAB), però alguns d'aquests ja s'han pogut identificar suficientment a partir de les diverses RSU.

En termes generals, la covid-19 i la crisi social que se n'ha derivat han impactat (i ho fan encara) en tota la vida dels infants, tant en els aspectes materials com en els relacionals i els principals àmbits de les seves vides: la salut, l'escola, el temps fora de l'escola i molts dels seus hàbits quotidians. No tan sols s'han modificat les rutines diàries (horaris, àpats, exercici físic o descans), sinó també les relacions interpersonals i socials habituals (amb familiars, amigats, mestres, companys/es i altres adults propers). Però el més preocupant és que, com sol passar en temps de crisi, els impactes no han estat iguals per a tots els infants, sinó que han intensificat les desigualtats preexistents.

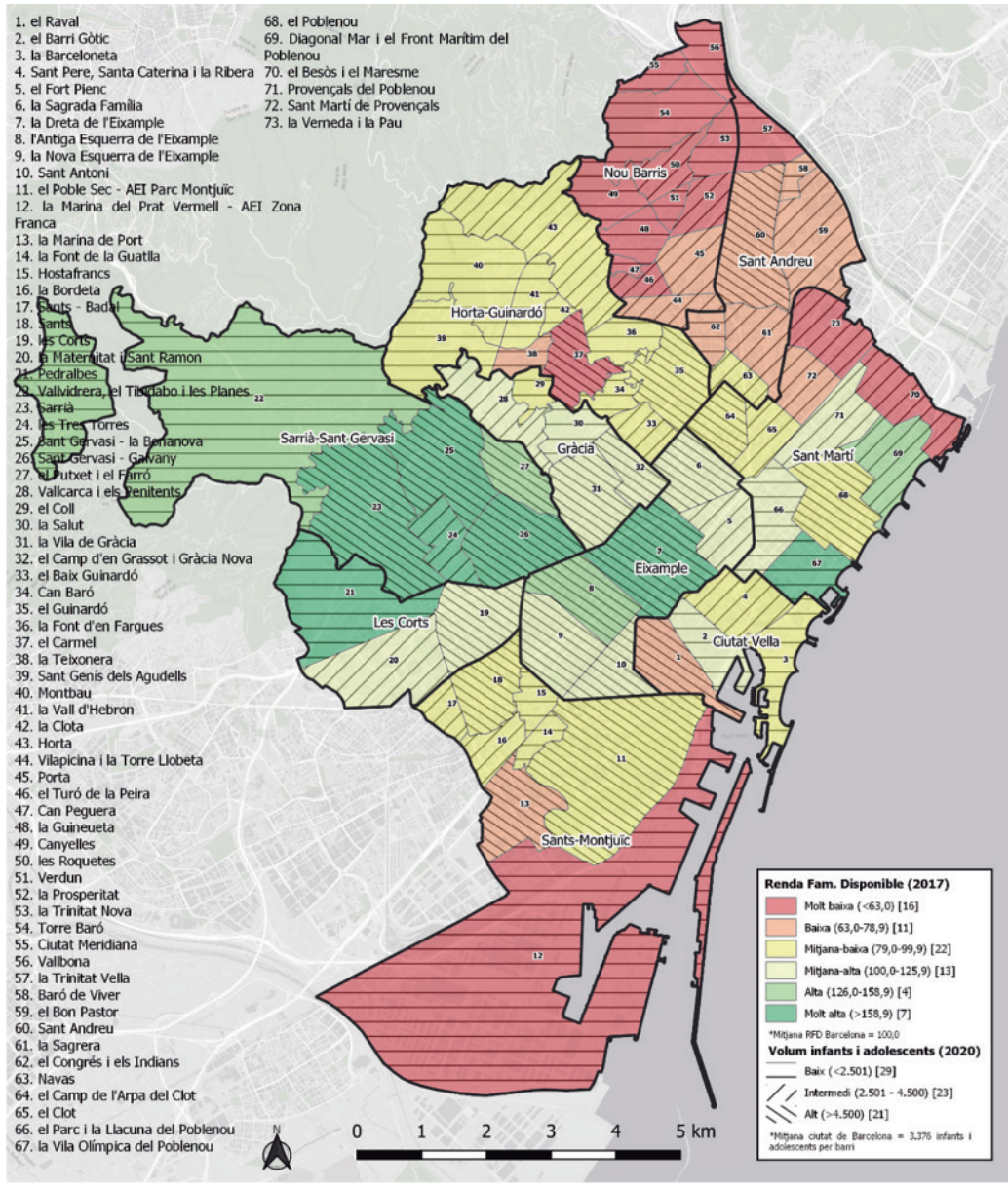
Primers impactes identificats

Desigualtat social

Contextos desiguals

Les condicions de vida dels infants deriven del nivell d'estudis de les mares i/o pares, del seu origen geogràfic, del nivell de renda de la llar, de les condicions de l'habitatge i de si hi ha o no situacions de precarietat laboral i/o atur, així com dels contextos socioeconòmics on viuen i creixen. Aquestes condicions tenen un impacte no tan sols a curt termini, sinó també per a les trajectòries vitals. En aquest sentit, l'*Alt Comissionat contra la pobresa infantil* posa de manifest dues qüestions rellevants en relació amb la pobresa infantil. La primera, que el risc de pobresa és més gran dins les llars amb infants i adolescents a càrrec, i la segona, que per efecte de la reproducció del cicle de les desigualtats, els infants que han crescut en la pobresa tenen altes probabilitats de ser pobres en l'edat adulta (Gobierno de España, 2020).

Resseguint el **Mapa 1** s'observa que, a la ciutat de Barcelona, abans de la crisi oberta per la covid-19, 80.003 infants i adolescents creixien en barris de renda baixa (44.365) o molt baixa (35.368). Aquests infants i adolescents representaven el 32,5% del total d'infants i adolescents de la ciutat.

Mapa 1. Relació entre la Renda Familiar Disponible (RFD) de les llars i el volum de població infantil i adolescent. Barcelona i barris, 2017 (RFD) i 2020.

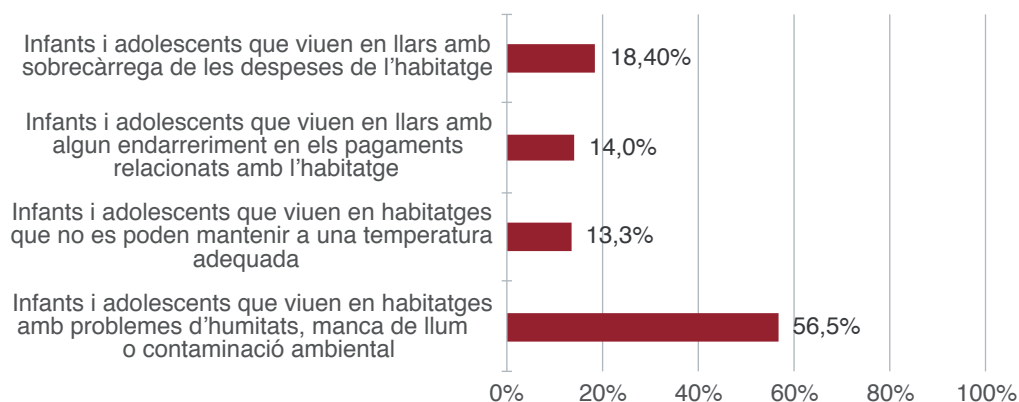
Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les dades de renda familiar disponible (any 2017) de l'Oficina Municipal de Dades i les dades del padró d'habitants (lectura a 1 de gener de 2020) del Departament d'Estadística i Difusió de Dades (Ajuntament de Barcelona).

Entre la multiplicitat de condicionants contextuals, cal destacar-ne dos de crítics. D'una banda, la pobresa en el treball i, de l'altra, els costos de l'habitatge.

Pel fa a la pobresa en el treball (és a dir, el fet de viure per sota del llindar de la pobresa, tot i treballar), cal destacar que, ja abans de la covid-19, aquesta problemàtica afectava de manera més significativa les persones adultes amb fills/es a càrrec que les persones adultes sense fills/es (un 22,7% vs. 16,0%, respectivament). Però no tan sols això, sinó que l'increment de l'atur en l'actual context de crisi econòmica ha impactat més als barris de rendes més baixes, que és on, majoritàriament, hi viuen més infants. Cal destacar que, en 8 dels 10 barris amb més atur de la ciutat (Ciutat Meridiana, la Trinitat Nova, la Trinitat Vella, la Marina del Prat Vermell - AEI Zona Franca, Vallbona, el Raval, la Guineueta i Torre Baró), el volum d'infants i adolescents és superior a la mitjana de la ciutat, la qual cosa ens indica que, en termes relatius, la infància és molt present en els entorns més socialment vulnerabilitzats. Als altres dos barris, Canyelles i la Barceloneta, el percentatge d'infants i adolescents està per sota de la mitjana de ciutat (IIAB a partir de les Estadístiques Metropolitanes sobre Condicions de Vida 2018-2019, i dades d'atur i el padró de l'Oficina Municipal de Dades, de l'Ajuntament de Barcelona).

El segon factor crític en l'empobriment de les llars i en l'increment de les privacions materials dels infants són els costos de l'habitatge, que també s'han vist afectats per aquesta crisi. Per exemple, ja a l'inici del confinament absolut de la primavera del 2020 es va ampliar la sobrecàrrega pel cost de l'habitatge a l'Àrea Metropolitana de Barcelona; un impacte que va ser més gran per a les llars que viuen de lloguer que en hipoteca, ja que comptaven amb uns ingressos inferiors a la mitjana. A més, a un 20,7% dels enquestats (el 51,7% amb fills/es) li agradaria buscar un nou habitatge, però no pot per motius econòmics, els quals s'han agreujat en el marc de la covid-19 (Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona, 2020b, 2020a). En aquest sentit, la crisi de la covid-19 ha posat en perill les condicions d'habitabilitat. No disposem de dades per al 2020, però sí de l'evolució recent d'alguns indicadors, que mostren que les dificultats per cobrir els costos de l'habitatge poden condicionar les vides dels infants. Com s'observa en el **Gràfic 2**, ja abans de la covid-19, el 18,4% d'infants i adolescents vivien en llars que patien sobrecàrrega de despeses d'habitatge (dedicació de més del 40% dels ingressos) i el 14,0% vivien en llars amb algun endarreriment en els pagaments relacionats amb l'habitatge. És més, el 13,3% dels infants i adolescents vivien en habitatges que no es podien mantenir a una temperatura adequada i el 56,5% en habitatges amb problemes d'humitats, manca de llum o contaminació ambiental.

La precarització del mercat de treball i els elevats costos de l'habitatge a la ciutat de Barcelona: dos factors crítics de la pobresa infantil a la ciutat que empitjoren per la crisi de la covid-19.

Gràfic 2. Infants i adolescents que viuen en llars amb diferents problemàtiques relacionades amb l'habitatge.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de les Estadístiques Metropolitanes sobre Condicions de Vida (EMCV) (2018-2019), de l'IERMB.

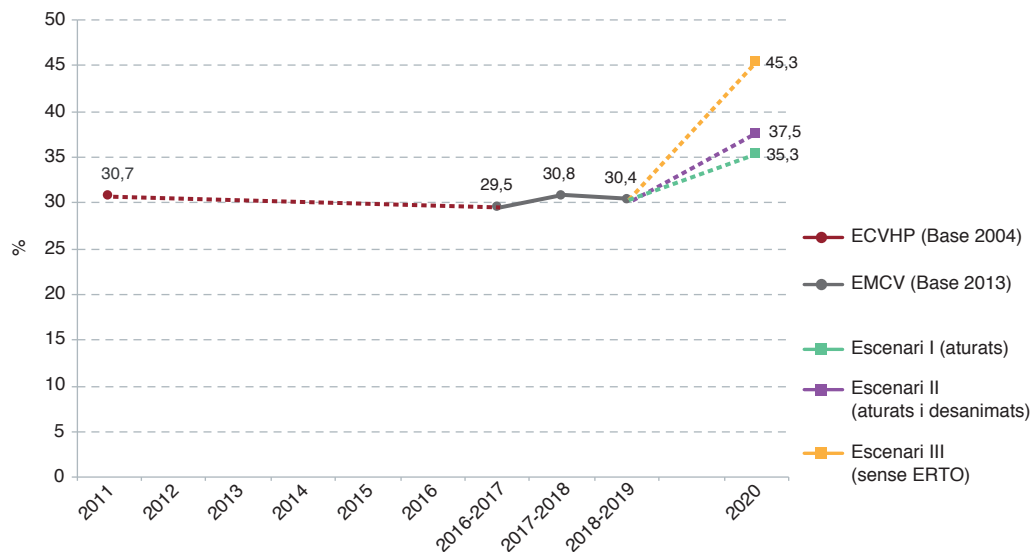
Pobresa infantil

Un dels impactes més rellevants és que la covid-19 està empitjorant les condicions de vida de molts infants i està fent augmentar els nivells de pobresa infantil a la ciutat de Barcelona. Cal recordar que ja abans de la crisi sanitària i social oberta per la covid-19, 3 de cada 10 nens, nenes i adolescents a la ciutat de Barcelona vivien sota el llindar de risc de pobresa moderada (el 30,4%, és a dir, uns 75.000 infants i adolescents) i 1 de cada 10 sota el llindar de risc de pobresa extrema (el 10,8%). Aquest era el llast de la crisi del 2008 i de les mesures d'austeritat, juntament amb un sistema de protecció social de la infància a Catalunya i a Espanya històricament feble i amb un baix impacte de les transferències socials sobre la pobresa infantil (Cruz et al., 2020; Porcel et al., 2020).

A dia d'avui, la crisi de la covid-19 està fent augmentar la pobresa infantil i està empitjorant les condicions de vida de molts infants. Com s'observa en el gràfic 3, la taxa de risc a la pobresa moderada entre els infants de la ciutat hauria augmentat entre 5 i 7 punts percentuals per l'impacte econòmic de la covid-19 (fins al 35,3% o 37,5%), la qual cosa significa que entre 12.000 i 18.000 infants haurien entrat en situació de pobresa a causa de la nova crisi.¹ En

La covid-19 fa augmentar la pobresa infantil a la ciutat de Barcelona: entre 12.000 i 18.000 infants i adolescents haurien entrat en la pobresa, fent créixer el percentatge de pobresa moderada del 30,4% en 5-7 punts més, fins al 35,3%-37,5%.

¹Aquestes estimacions sobre l'evolució de la pobresa infantil provenen del mètode estadístic de simulació de renda desenvolupat per l'Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB), que permet estimar l'impacte

Gràfic 3. Taxa de risc de pobresa moderada infantil i taxa de risc de pobresa moderada infantil ancorada (2018-2019). Població de 0-17 anys. Barcelona, 2011-2020.

Font: Porcel et al. (2020) a partir d'Idescat i IERMB, Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població, 2011; IERMB i Idescat, Estadístiques metropolitanas sobre condicions de vida, 2016-2017 / 2018-2019; IERMB, Estimacions de renda escenari COVID-19, 2020.

aquest nou escenari, entre 3 i 4 infants de cada 10 estarien vivint a dia d'avui en situació de pobresa a la ciutat de Barcelona. Es tractaria, doncs, d'un augment sense precedents, ja que en l'anterior crisi del 2008 la pobresa a Espanya va augmentar 12 punts percentuals en 6 anys, la qual cosa significa que en menys d'un any ja s'hauria arribat a la meitat de l'augment de pobresa que en tota la crisi anterior (tot i havent-se activat mecanismes més potents de protecció, com ara els ERT0) (**Gràfic 3**).

Una altra dada rellevant que permet prendre consciència de l'augment de la pobresa infantil és el nombre d'ajudes municipals d'alimentació concedides pels serveis socials. L'any 2020, les ajudes en alimentació a famílies amb infants i adolescents s'han més que triplicat en nombre (passant de les 3.429 ajudes del 2019 a les 10.573 ajudes concedides de gener a setembre de 2020, amb l'any encara per finalitzar) i quadruplicat en import (de 601.306 € el 2019 a un import de 2.551.752 € a setembre del 2020). Però no només això, sinó que les llars amb infants i adolescents han rebut més ajudes (tant en nombre com en import destinat) que les llars sense menors d'edat a càrrec, la qual cosa indica la propensió dels infants a patir les conseqüències de la crisi. D'altra banda, la distribució territorial de les

ajudes per alimentació mostra que la pobresa infantil creix en tots els districtes de la ciutat (fins i tot els que tenen rendes familiars més altes) i arriba a contextos territorials que fins ara n'havien quedat més preservats (Gràcia, Sant Andreu, l'Eixample, Sants-Montjuïc i Sarrià-Sant Gervasi experimenten els increments relatius més importants). A Gràcia han passat de 29 a 219 en menys d'un any, la qual cosa suposa que s'han multiplicat per 7; a Sant Andreu de 124 a 690, o sigui 5 vegades més; a l'Eixample de 211 a 948, més de 4 vegades; i a Sants-Montjuïc i Sarrià-Sant Gervasi s'han quadruplicat, passant de 289 a 1.174 i de 25 a 101, respectivament. Tanmateix, en termes absoluts, la crisi colpeja més fort a les àrees de la ciutat històricament més vulnerables: Ciutat Vella (de 652 a 2.349 ajuts), Sant Martí (de 888 a 1.831) i Nou Barris (de 764 a 1.985) concentren el 58,3% del nombre d'ajuts de tota la ciutat i el 57,4% de l'import dels ajuts concedits (**Taula 1**).

En aquest context, les iniciatives solidàries han esdevingut estructures indispensables per tenir cura dels infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social i les seves famílies. A partir de la covid-19, almenys hi ha hagut unes 100 iniciatives solidàries a la ciutat de Barcelona, especialment per a la salut i les cures. Atenen infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social, ja sigui directament o indirecta (acompanyament familiar, més distribució d'aliments...). Conèixer quines són aquestes iniciatives i fer-ne una anàlisi en clau de distribució territorial permetria reforçar una acció institucional que contraresti l'increment de desigualtats socials (Blanco et al., 2020; Institut de Govern i Polítiques Públiques et al., 2020).

Taula 1. Ajuts d'alimentació concedits pels serveis socials municipals a les llars amb infants i adolescents (nombre i import €). Barcelona i districtes, 2019 i 2020

Districtes	2019		2020		Increment 2019-2020 (%)	
	Nombre ajuts	Import (€)	Nombre ajuts	Import (€)	Nombre ajuts	Import
Sant Martí	888	172.524,9 €	1.831	473.377,2 €	106,2%	174,4%
Nou Barris	764	119.663,6 €	1.985	407.860,4 €	159,8%	240,8%
Ciutat Vella	652	102.243,4 €	2.349	584.297,1 €	260,3%	471,5%
Horta-Guinardó	359	71.501,4 €	962	237.403,5 €	168,0%	232,0%
Sants-Montjuïc	289	53.011,2 €	1.174	301.180,4 €	306,2%	468,1%
Eixample	211	35.077,4 €	984	271.207,9 €	366,4%	673,2%
Sant Andreu	124	18.937,7 €	690	123.351,3 €	456,5%	551,4%
Les Corts	65	13.010,0 €	231	57.575,0 €	255,4%	342,5%
Gràcia	29	5.781,4 €	219	58.934,2 €	655,2%	919,4%
Sarrià-Sant Gervasi	25	5.095,0 €	101	24.440,0 €	304,0%	379,7%
No consta	23	4.460,0 €	47	12.125,0 €	104,3%	171,9%
BARCELONA	3.429	601.306,0 €	10.573	2.551.752,1 €	208,3%	324,4%

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de l'Institut Municipal de Serveis Socials (IMSS), de l'Ajuntament de Barcelona.

Educació

Desigualtats educatives

Abans de la covid-19, al voltant del 10% dels adolescents de la ciutat de Barcelona no assolien les competències bàsiques en acabar l'escolarització obligatòria (català, castellà, anglès, matemàtiques i/o àmbit científicotecnològic). Els districtes amb percentatges més elevats de no-assoliment són Ciutat Vella, Nou Barris i Sants-Montjuïc, mentre que a l'Eixample, Gràcia, les Corts i Sarrià-Sant Gervasi és on hi ha menys adolescents que no assolixin les competències bàsiques (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

En aquest context, com expliquen Bonal i González (2020a, 2020b), el confinament absolut va agreujar les desigualtats educatives ja existents. Les famílies de classes mitjanes-altes van poder mantenir millors estàndards de qualitat educativa durant el confinament absolut, motiu pel qual el tancament dels centres educatius va suposar pèrdues i desigualtats en l'aprenentatge. Per exemple, perquè les famílies amb menor formació no disposen dels coneixements i/o les habilitats per poder donar suport a l'escolarització des de casa. Segons aquesta recerca, les pèrdues i desigualtats en l'aprenentatge es van produir especialment en els processos d'orientació/acompanyament i en l'educació infantil (González i Bonal, 2020). A més, convé tenir en compte que la segregació escolar és el que va suposar que les respostes dels centres i dels equips docents durant les mesures per la covid-19 fossin desiguals. En aquest sentit, la concentració d'infants amb situacions de vulnerabilitat social als centres de més elevada complexitat va comportar que haguessin de prioritzar l'acompanyament i les cures per sobre de les funcions docents (Jacovkis i Tarabini, 2020; Tarabini i Jacovkis, 2020).

Per les desigualtats educatives i la segregació escolar, els centres de més elevada complexitat van haver de prioritzar l'acompanyament i les cures per sobre de les funcions docents.

Com s'observa en la **Taula 2**, els districtes amb centres educatius de més elevada complexitat són Ciutat Vella, Sants-Montjuïc i Nou Barris (entre 2 i 4 de cada 10 centres són de complexitat molt alta), tot i que també és destacable la situació a Sant Martí i Sant Andreu (al voltant d'1 de cada 10 centres és de complexitat molt alta).

Per revertir els impactes educatius de l'escolarització des de casa en temps de pandèmia, Iglesias et al. (2020) proposen avançar cap a l'educació crítica, basada en els afectes i les cures, amb perspectiva intergeneracional, que sigui personalitzada, també compartida o connectada amb el territori i que, a més, eduqui per a la sostenibilitat ambiental, d'identitats i cultural. En aquest sentit, per transformar l'educació davant la crisi global generada per la covid-19, després d'una consulta a docents, Edualter (2021) assenyala que les priori-

Taula 2. Nivell de complexitat dels centres educatius de primària i ESO (%).
Barcelona i districtes, 2017

Districtes	Complexitat				
	Baixa	Mitjana baixa	Mitjana alta	Alta	Molt alta
BARCELONA	27,9%	28,1%	19,4%	13,5%	11,1%
Ciutat Vella	4,3%	4,3%	21,7%	30,4%	39,1%
Sants-Montjuïc	11,6%	18,6%	23,3%	20,9%	25,6%
Nou Barris	2,3%	18,2%	25,0%	29,5%	25,0%
Sant Martí	10,5%	38,6%	28,1%	12,3%	10,5%
Sant Andreu	10,8%	43,2%	29,7%	8,1%	8,1%
Horta-Guinardó	16,7%	45,2%	16,7%	19,0%	2,4%
Eixample	48,8%	32,6%	11,6%	4,7%	2,3%
Gràcia	44,8%	31,0%	20,7%	3,4%	0,0%
Sarrià-Sant Gervasi	88,4%	7,0%	2,3%	2,3%	0,0%
Les Corts	56,3%	37,5%	6,3%	0,0%	0,0%

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Consorci d'Educació de Barcelona (dades primàries del Departament d'Educació, de la Generalitat de Catalunya).

Nota: Districtes ordenats en ordre descendent segons complexitat molt alta dels centres educatius.

tats educatius dels docents són acompanyar emocionalment els infants i adolescents, promoure el pensament crític per evitar la infodèmia² i prevenir qualsevol actitud discriminatòria o racista. A més, Moya et al. (2020) emfatitzen que la tasca educativa és molt més que la transmissió de coneixement, que també és transmissió del desig de saber. És per això que, en un món digital, consideren imprescindible entendre la figura docent com a mentora de l'alumnat, acompanyant-lo en el seu aprenentatge, guiant-lo, estimulant-lo i potenciant-lo tant a nivell escolar com personal.

Bretxes digitals

D'acord amb el Consorci d'Educació de Barcelona (2020), durant el tancament de les escoles el tercer trimestre del curs 2019-2020, les famílies en situacions de vulnerabilitat social a la ciutat de Barcelona es van trobar amb més dificultats per garantir l'educació formal dels fills i filles des de casa (en comparació amb les famílies que no es troben amb aquesta problemàtica), aspecte que va condicionar negativament les oportunitats educatives i d'aprenentatge dels infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social. A la

²Difusió ràpida de rumors, informació inexacta i notícies enganyoses amb relació a una malaltia infecciosa o un problema de salut pública paral·lelament a la seva propagació o evolució. La denominació *infodèmia* s'ha popularitzat en els mitjans de comunicació de masses i les xarxes socials arran de la referència feta per l'OMS a l'entorn de soroll mediàtic sobre el coronavirus SARS-CoV-2 i la propagació de la covid-19 (TERMCAT-Centre de Terminologia, 2021).

ciutat de Barcelona, aquests infants i adolescents solen tenir orígens estrangers (ells o els seus pares i/o mares), residir als districtes amb rendes més baixes i anar a centres públics. La dificultat més rellevant amb què es van trobar va ser la derivada per les bretxes digitals. En aquest sentit, és destacable que 4 de cada 10 infants en situació de vulnerabilitat social a la ciutat de Barcelona no disposaven d'ordinador o tauleta a la llar per a les tasques escolars (i gairebé la meitat dels que sí, la compartien).

A més de la manca de dispositius, també convé tenir en compte les llars amb fills/es que no es poden permetre connexió a internet per motius econòmics. Abans de la covid-19, els districtes amb més proporció d'infants que viuen en llars amb aquesta manca eren Nou Barris (14,4%), Ciutat Vella (12,8%) i Sants-Montjuïc (10,2%). Els tres districtes es troben per sobre de la mitjana global de la ciutat de Barcelona, que se situa al voltant del 5%; i molt per sobre dels districtes amb menys dificultats de connexió: les Corts i Sarrià-Sant Gervasi (0,6% dels infants viuen en llars que no es poden permetre connexió a internet) (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

A part de la manca de connexió i de dispositius entre els infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social, cal tenir en compte les dificultats d'acompanyament familiar en la realització de les tasques escolars.

Així mateix, a part de la manca de connexió i de dispositius, entre les famílies amb més dificultats socials, convé tenir en compte les dificultats d'acompanyament familiar en la realització de les tasques escolars (Jacovkis i Tarabini, 2020; Tarabini i Jacovkis, 2020). Però també és rellevant considerar que no tots els centres van poder oferir una oferta educativa en línia. D'acord amb l'Ajuntament de Barcelona (2021), 1 de cada 4 infants i adolescents escolaritzats (26,8%) no va poder seguir l'escolarització des de casa a la ciutat de Barcelona, essent la manca d'una oferta educativa en línia per part del centre la causa més assenyalada per les famílies.

Salut

Hàbits saludables

Ja abans de la covid-19, hi havia importants marges de millora pel que fa als hàbits d'alimentació, descans i activitat física, tots tres per sota dels nivells recomanats. Una gran part d'infants i molts adolescents no dormien prou hores al dia (43,0% dels infants i 70,0% dels adolescents), i molts pocs menjaven les 5 racions de fruita recomanades al dia (7,1%). Tot i que el 76,6% d'infants i adolescents declaraven que feien exercici físic de manera regular fora de l'horari escolar, 1 de cada 4 en feia de forma insuficient –menys d'un cop a la setmana– o no en feia (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Durant el confinament absolut es van alterar els hàbits de salut de tots els infants i adolescents pel canvi de rutines, però especialment dels que es troben en situacions de vulnerabilitat social. D'una banda, el nivell de formació formal de les famílies va condicionar els hàbits de salut (a menys formació: manca d'activitat física, consum insuficient de fruita/verdura i major exposició a pantalles). A més, les condicions dels habitatges són pitjors entre els infants de llars amb més dificultats econòmiques (presència d'humitats, manca de llum natural, presència de problemes per soroll, manca d'espai exterior i presència de fum de tabac) (Mortieruel et al., 2020; Valero et al., 2020). Pel que fa especialment al *pantallisme* dels infants, cal destacar que va augmentar durant el confinament absolut, però amb dinàmiques diferenciades segons el tipus de llar: l'ús de pantalles o l'entreteniment digital va augmentar considerablement entre les famílies amb fills/es, però la millora de la percepció de la tecnologia va donar-se quan el teletreball permetia conciliar la vida familiar i laboral de les famílies. També quan hi havia espais per parlar sobre la tecnologia i els seus conflictes (educació digital, hàbits de desconnexió o relacions socials a internet) (Empantallados.com i GAD3, 2020).

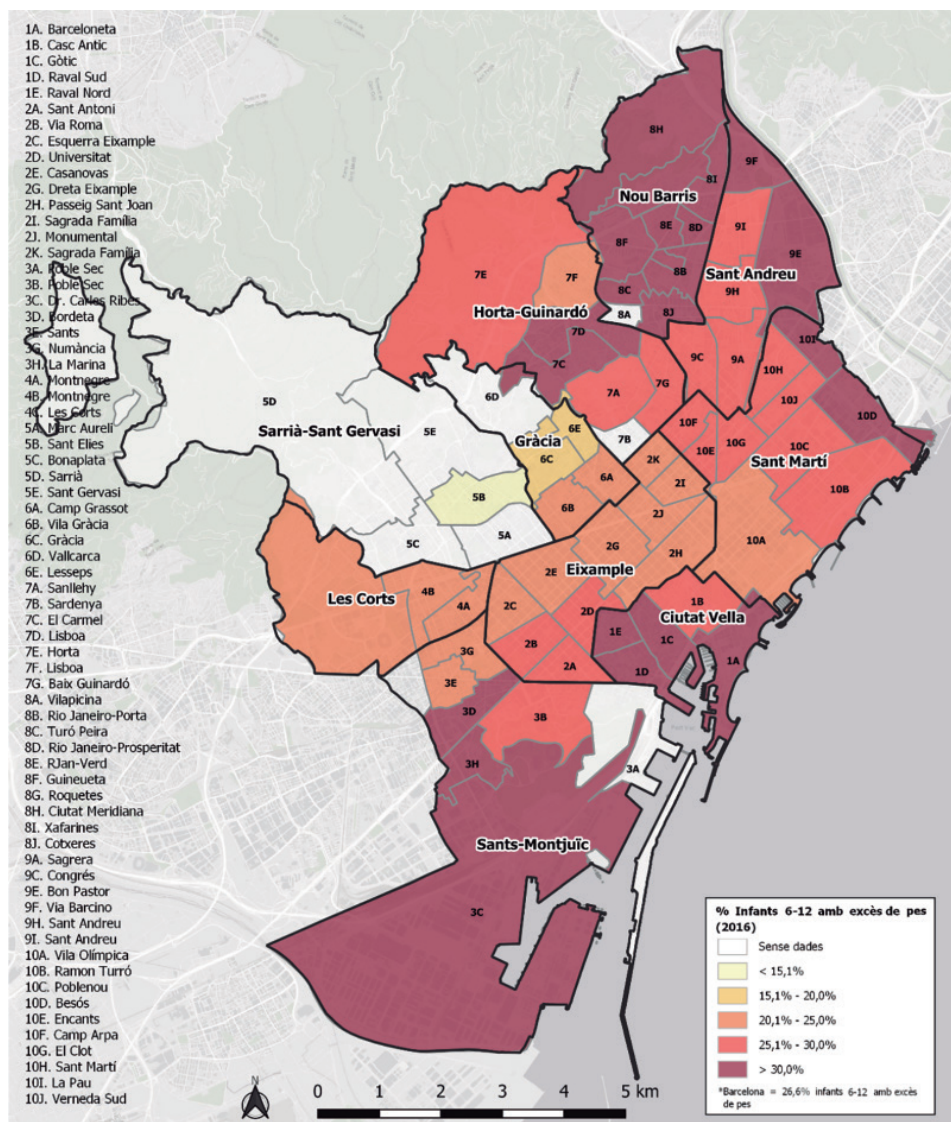
L'alteració dels hàbits de salut durant el confinament absolut va ser més acusat per als infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat social: menys activitat física, menys fruita i més pantalles.

En aquest context, Mayordomo (2020)³ va alertar que el comportament dels infants i adolescents durant el tancament de les escoles i les vacances d'estiu podia esdevenir més obesogènic, és a dir, més propens a afavorir l'excés de pes (sobrepès i obesitat). Com que l'activitat estructurada va desaparèixer, es va propiciar una disminució de l'activitat física, més consum de pantalles, seguiment de patrons més irregulars de son i dieta més calòrica (amb més consum d'*snacks* entre àpats), la qual cosa origina un augment de pes i una pèrdua de la forma cardiorespiratòria.

Pel que fa als hàbits alimentaris específicament, d'acord amb un estudi fet a infants de 10-12 anys a la ciutat de Barcelona i l'Hospitalet de Llobregat, durant el tancament de les escoles va disminuir el percentatge de nens i nenes que feien cinc àpats al dia, passant del 75,8% d'abans del tancament al 66,3% de després. A més, van augmentar els infants que no menjaven ni a mig matí ni prenien berenar (del 6,1% al 15,1%); un canvi vinculat a la desaparició de les rutines escolars. Tanmateix, convé assenyalar una millora en el consum d'aliments (més verdura, menys begudes ensucrades i menys menjar ràpid) i que el 47% dels infants té la percepció que els seus hàbits alimentaris van millorar durant el confinament (Tomando Conciencia Schools i Tandem Social, 2020).

³A partir de Brazendale et al. (2017).

Així mateix, és destacable que l'alteració dels hàbits de salut se suma a uns indicadors d'excés de pes (sobrepès i obesitat) que ja abans de la covid-19 afectaven gairebé 1 de cada 4 infants a la ciutat de Barcelona (el 16,1% sobrepès i el 10,5% obesitat), amb diferències destacables segons el context social del barri de residència (**Mapa 2**).

Mapa 2. Infants de 6 a 12 anys amb excés de pes (sobrepès i obesitat) (%). Barcelona, districtes i Àrees Bàsiques de Salut (ABS), 2016.*

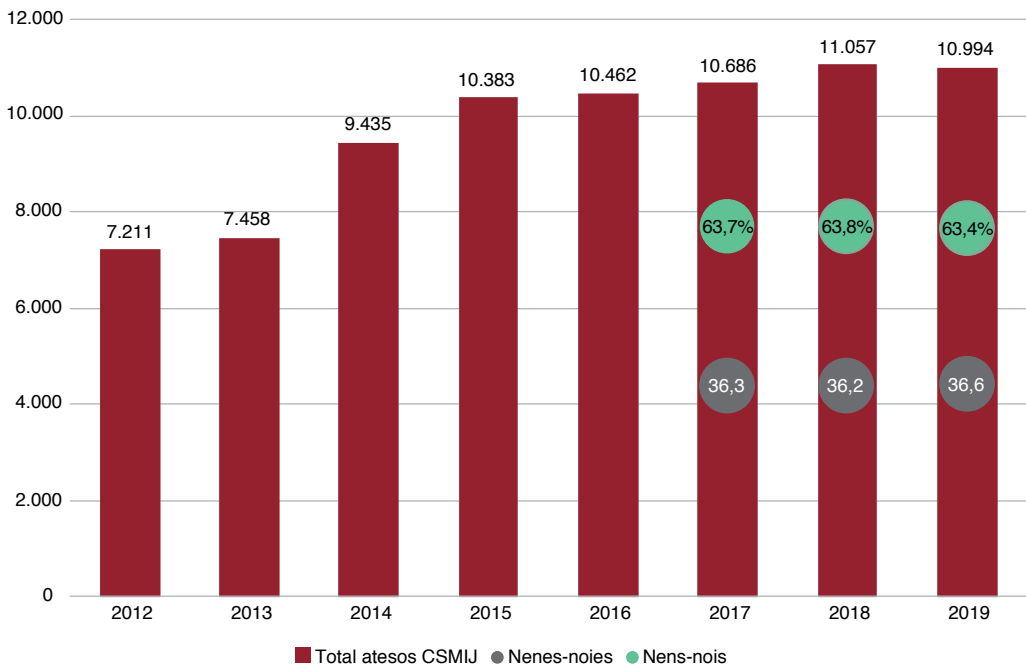
Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.

*Nota: La divisió correspon a les 68 Àrees Bàsiques de Salut (ABS) de les quals el Departament de Salut disposava d'informació actualitzada (novembre de 2020) sobre l'excés de pes que es correspon a l'any 2016.

Salut mental

Ja abans de la covid-19, 3 de cada 10 infants d'entre 10 i 12 anys de la ciutat de Barcelona es mostraven no prou satisfets amb la seva vida en global i, entre els infants que creixen en un context de privació material, eren 4 de cada 10 els que no estaven prou satisfets amb la vida (Corominas i Pineda, 2020). En població infantil i adolescent, el risc de patir un problema de salut mental entre els 4 i els 14 anys era d'un 5,9% i de patir, en concret, depressió o ansietat entre els 15 i els 17 anys, d'un 3,5%. En base a aquestes xifres, s'estimava que almenys 11.000 infants i adolescents de la ciutat de Barcelona es trobaven en una situació de patiment psicològic abans del confinament absolut (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a). Com s'observa en el **Gràfic 4**, la població atesa als Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil (CS-

Amb l'esclat de la pandèmia, els canvis i la incertesa van provocar un estat d'ànim més baix que l'habitual en població infantil i adolescent, més preocupant quan havien tingut problemes de salut mental anteriorment, o bé per als infants i adolescents amb més dificultats socials.

Gràfic 4. Infants i adolescents atesos als Centres de Salut Mental Infantil i Juvenil (CSMIJ), total i per sexe (%). Barcelona, tendència 2012-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir del Consorci Sanitari de Barcelona, de la Generalitat de Catalunya i l'Ajuntament de Barcelona.

MIJ) mostrava una tendència creixent en els darrers anys, superant els 10.000 atesos des de l'any 2015.

Durant el confinament absolut, els canvis personals, familiars i escolars que els infants i adolescents van viure, així com la incertesa que generaven, van provocar un estat d'ànim més baix que l'habitual en població infantil i adolescent, a més d'un conjunt de pors i preocupacions inusuals. Convé tenir present que els infants i adolescents que van perdre algun familiar van viure el confinament amb estats d'ànim més baixos (amb presència, especialment, de sentiments de ràbia) i climes familiars trasbalsats en processos de dol. Tanmateix, la majoria d'alteracions van ser lleus, i així es va mostrar l'adaptació dels infants i adolescents a un esdeveniment vital estressant com és un confinament absolut (Projecte Òrbita, 2021).

Malgrat l'adaptació generalitzada, però, els infants i adolescents amb antecedents de problemes psicològics van trobar-se més exposats a desenvolupar un trastorn de salut mental durant el confinament absolut. En aquest sentit, amb resultats referents a Catalunya, el 35% dels infants i adolescents entre 4 i 18 anys van estar en risc de desenvolupar trastorns de salut mental, ja fos a partir de símptomes depressius, d'ansietat o de conducta. Sobretot quan els infants i adolescents ja havien manifestat problemes de salut mental prèviament, o bé les seves mares i/o pares (Via et al., 2020).

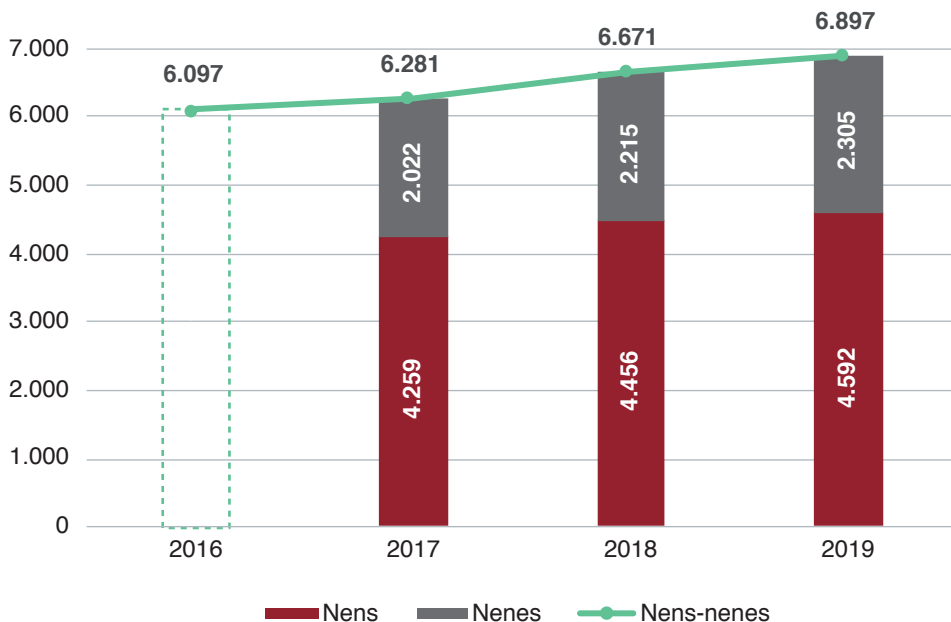
A més, convé tenir en compte que l'impacte en salut mental va ser més greu per als infants i adolescents de famílies que es troben amb més factors d'estrès i dificultats socials. Entre els infants i adolescents en situacions de vulnerabilitat, per exemple, hi va haver més dificultats per concentrar-se i manifestacions més freqüents d'avorriment, irritabilitat, inquietud, nerviosisme, sensacions de solitud i preocupacions (Orgilés et al., 2020). A més, la majoria de mares i/o pares en situacions de vulnerabilitat econòmica van manifestar que les circumstàncies per la covid-19 havien afectat la seva salut mental, i consideraven que la convivència familiar havia empitjorat per l'estrès i les preocupacions econòmiques familiars, la manca d'espai a l'habitatge i l'avorriment (Save the Children-España, 2020a, 2020b).

Discapacitat

D'acord amb les dades de l'any 2018 del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies proveïdes per l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat, 4.562 infants i adolescents de la ciutat de Barcelona tenen alguna discapacitat legalment reconeguda, és a dir, l'1,9% del total de la població infantil i adolescent, percentatge que es manté relativament estable des de l'any 2013 (3.705 infants i adolescents, que representaven l'1,6% del total). Entre les diverses tipologies de discapacitat, preval la discapacitat intel·lectual (60,4% dels casos), seguida de la discapacitat física (22,4%), els trastorns mentals (9,5%), la discapacitat auditiva (4,6%) i la discapacitat visual (3,3%).

Tal com va exposar el Síndic de Greuges de Catalunya, que alhora es feia ressò de les recomanacions de la relatora especial de les Nacions Unides sobre els drets de les persones amb discapacitat (Catalina Devandas), en les mesures per reduir la propagació de la covid-19 no sempre es van tenir en consideració les circumstàncies concretes i les necessitats de les persones amb discapacitat. Així que el Síndic manifestava la seva preocupació pel risc de saturació i interrupció dels serveis de suport essencial per a persones amb discapacitat. Si bé és cert que, a partir del 19 de març, el Ministeri de Sanitat va donar permís per sortir al carrer amb un acompanyant a les persones amb discapacitat que tinguessin alteracions conductuals, com ara persones amb diagnòstic de l'èspectre autista i conductes disruptives que es veiessin agreujades per la situació de confinament, el Síndic considerava que reclamar la identificació visual de les persones amb aquestes característiques quan sortien al carrer suposava una afectació dels seus drets i una estigmatització de la persona

Els serveis de suport per a infants i adolescents amb discapacitat en temps de covid-19 són essencials per les especials dificultats i el sobre esforç de les famílies.

Gràfic 5. Infants d'entre 0 i 5 anys atesos als Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP). Barcelona, tendència 2016-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir de l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (IMPD), de l'Ajuntament de Barcelona (dades primàries del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, de la Generalitat de Catalunya).

Nota: No es disposa de dades desagregades per sexe per a l'any 2016.

afectada. També va fer referència al fet que el tancament de centres educatius (i, en especial, dels centres d'educació especial) va comportar un esforç molt important per a les famílies dels infants i adolescents amb discapacitat, sobretot dels infants amb discapacitat intel·lectual (Síndic de Greuges de Catalunya, 2020).

Tot i les especials dificultats que van viure els infants i adolescents amb algun tipus de discapacitat i les seves famílies, cal assenyalar la tasca dels serveis de suport i acompanyament. És el cas, per exemple, dels Centres de Desenvolupament Infantil i Atenció Precoç (CDIAP), un dels recursos essencials per als primers anys de vida dels infants, que atenen 6.897 infants de 0-5 anys a la ciutat de Barcelona l'any 2019 (**Gràfic 5**). Els CDIAP van facilitar la tramitació de permisos per a la sortida al carrer dels infants menors de sis anys que ho requerien i van continuar acompanyant les famílies amb pautes i consells. Durant el període d'estat d'alarma es van rebre més de 2.400 consultes telemàtiques als dos CDIAP de Barcelona gestionats per l'Institut Municipal de Persones amb Discapacitat (Ajuntament de Barcelona, 2020d).

Entorns relacionals i espai públic

Activitats més enllà de l'escola

Amb dades prèvies a la covid-19, un 66% dels infants d'entre 10 i 12 anys no veia els seus amics i amigues gaire sovint fora de l'escola i un 14,9% dels adolescents deia que no tenia cap amic o amiga (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Però, més que mai aquest 2020, una manca generalitzada per a tots els infants i adolescents –independentment del seu entorn socioeconòmic– ha estat la pèrdua d'espais de relació amb els amics i les mancances de joc compartit amb els iguals, tots dos espais amb una contribució important en el benestar dels infants. S'ha fet evident que les comunicacions en línia o bé jugar amb el pare, la mare o amb alguna altra persona adulta no poden suplir la necessitat de joc entre iguals, a través del qual es vehiculen aprenentatges tan importants com regular les emocions, desenvolupar habilitats socials, posar en pràctica diferents rols i conformar-se una identitat.

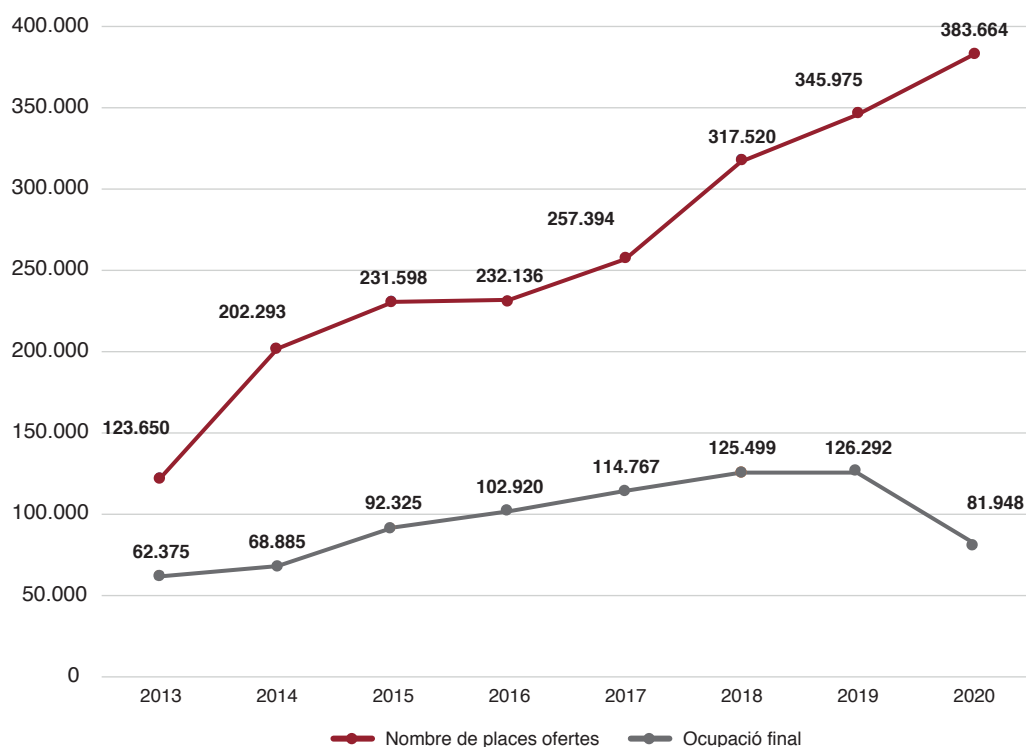
Malgrat l'oferta singular i ampliada d'activitats de lleure durant l'estiu, els infants i adolescents no van poder gaudir-ne amb normalitat i recuperar les relacions amb altres infants i adolescents, segurament per les incerteses encara presents de la covid-19.

D'aquesta manera, sense l'oportunitat de jugar estretament amb els amics i amigues, els infants poden sentir-se sols i aïllats socialment. Les limitacions en temps de desescalada amb els anomenats "grups bombolla" també van implicar una disminució important de les

oportunitats de relació dels infants i adolescents amb les seves amistats i els companys/es d'escola.

Suplir el contacte físic o les trobades amb familiars i amics a través de videotrucades va ser una de les sortides a la necessitat de contacte social durant, sobretot, el confinament absolut de la primera onada de la pandèmia. Però, malgrat les possibilitats de comunicació en línia, els infants i adolescents van trobar a faltar els seus amics i amigues per parlar-hi o jugar-hi, ja que van fer-ho menys del que haurien volgut o, directament, no van poder-ho fer (sobretot en el cas dels més petits o bé els infants amb situacions prèvies de vulnerabilitat que no disposaven d'equipaments digitals adequats) (Queen's University Belfast i Terre des hommes, 2020).

A més, convé tenir en compte que no totes les famílies van poder acompanyar prou el lleure i el joc dels infants i adolescents durant el confinament absolut. Les famílies amb opcions de teletreball (habitualment amb rendes mitjanes-altes) van poder acompanyar les cures i el lleure d'infants i adolescents més satisfactòriament, tot i que, en perspectiva de

Gràfic 6. Nombre de places ofertes i ocupació final a la Campanya de Vacances d'Estiu (CVE) de l'Ajuntament de Barcelona. Barcelona, tendència 2013-2020.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de la Direcció de Serveis d'Infància, Joventut i Gent Gran (Departament de Promoció de la Infància, de l'Ajuntament de Barcelona).

gènere, la desigualtat es manté: si abans del confinament absolut les dones s'ocupaven de les tasques de cura i l'acompanyament escolar dels fills/es en major mesura que els homes, durant el confinament absolut i amb opcions de teletreball es va mantenir el mateix patró (Centre d'Estudis d'Opinió, 2020).

Amb el desconfinament progressiu i un estiu que va venir després de tres mesos sense activitats organitzades, van arribar noves mancances o pèrdues. Malgrat els esforços de l'administració per posar a l'abast de la infància, l'adolescència i les seves famílies una campanya d'estiu molt reforçada (tant amb places com amb beques d'accés), la participació en casals i activitats de lleure (dins de la Campanya de Vacances d'Estiu) va disminuir un 35,1% respecte del 2019 (de 126.262 places ocupades pels infants i adolescents el 2019 a 81.948 el 2020) (**Gràfic 6**).

Ús de l'espai públic

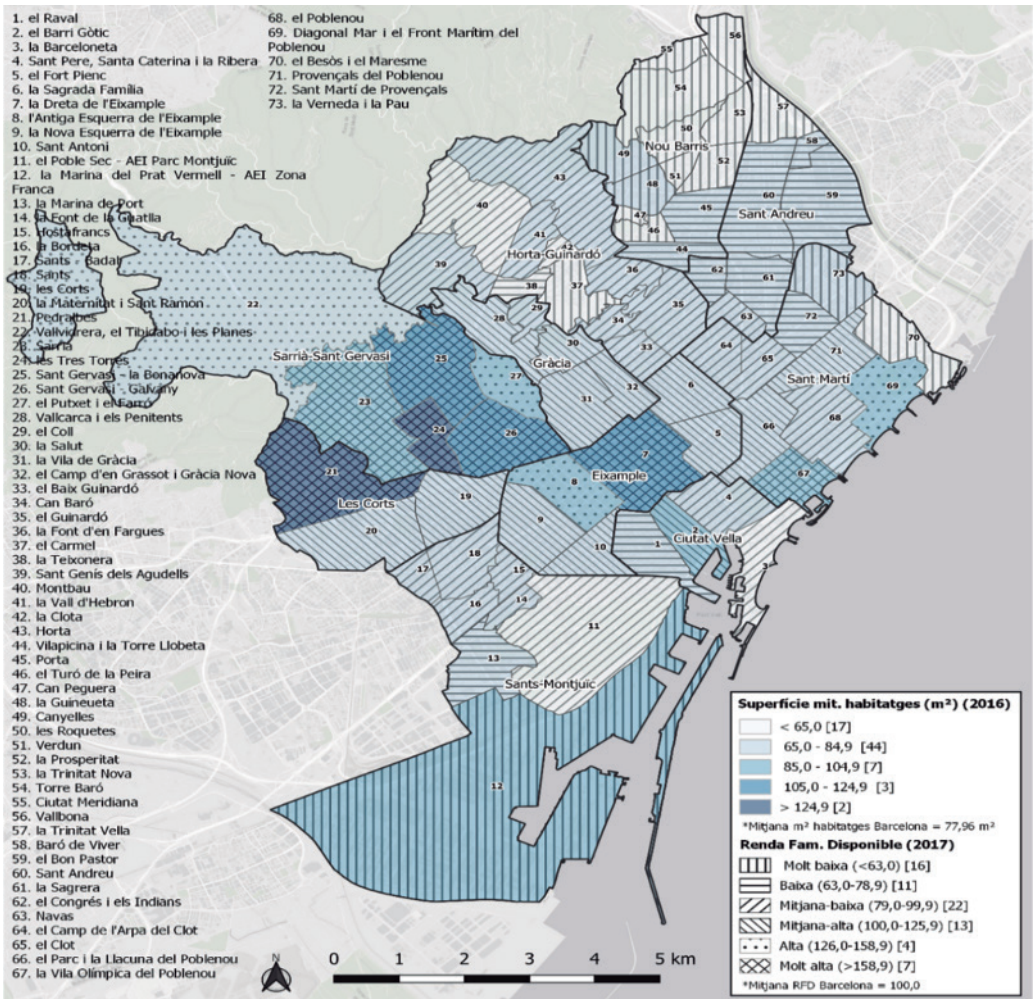
Ja abans de la covid-19, els nens i nenes disposaven de poc temps per jugar de forma lliure a l'aire lliure. A la ciutat de Barcelona, 1 de cada 4 infants de 3 a 14 anys (26,1%) no jugava cap dia al parc o al carrer, i 4 de cada 10 dels infants d'entre 10 i 12 anys (38,4%) no jugaven ni passaven gaire temps a l'aire lliure (entre mai i, com a molt, 1 o 2 dies per setmana). Només el 42% dels infants jugaven a l'aire lliure almenys 5 dies a la setmana, mentre que el 49% de nens i nenes entre 10 i 12 anys usaven les xarxes socials i el 65% miraven la televisió almenys 5 dies a la setmana (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Les restriccions d'accés al carrer van ser una de les mesures principals per combatre la primera onada de la pandèmia per la covid-19. El confinament absolut va mostrar la importància de l'ús de l'espai públic i la vida a l'aire lliure per a tota la ciutadania i, en especial, per als infants i adolescents, ja que els nens i nenes necessiten jugar i fer-ho en diferents formes col·lectives de lleure, recreació o joc a l'aire lliure que no es podien cobrir amb la comunicació en línia (Plataforma de Infància-Espanya, 2020; UNICEF-Espanya, 2020a).

Prohibir la sortida al carrer va significar negar a molts infants que viuen en habitatges petits, sense pati, terrassa o espai exterior, la dosi diària de sol, aire lliure, moviment, activitat física expansiva, joc motor d'alta intensitat i contacte amb la natura que només es pot cobrir fora de casa, al carrer. I és que l'espai públic, sobretot quan és verd i pacificat, juga un rol imprescindible en la salut i en el desenvolupament de les nenes, nens i adolescents; i permet cobrir necessitats específiques de la infància que difícilment es poden cobrir a casa. Però, sobretot, permet igualar oportunitats de salut per a tota la població, també per als infants i adolescents, independentment de quines siguin les característiques diferenciades dels seus habitatges (Cortés i Curcoll, 2020).

El confinament absolut evidencia la importància de l'espai públic i el seu rol igualador de les oportunitats de salut i joc a l'aire lliure.

En aquest sentit, el **Mapa 3** mostra com la superfície mitjana dels habitatges varia segons els barris i les rendes familiars del barris on viuen els infants. A més, convé tenir present que es calcula que hi ha un 16,4% d'habitatges sobreocupats, és dir, habitatges on no es disposa del nombre d'habitacions adient en relació amb el nombre de persones que hi habiten (Porcel et al., 2020).

Mapa 3. Relació entre la superfície mitjana dels habitatges (m²) i la Renda Familiar Disponible (RFD). Barcelona i barris, 2016 (m² habitatges) i 2017 (RFD).

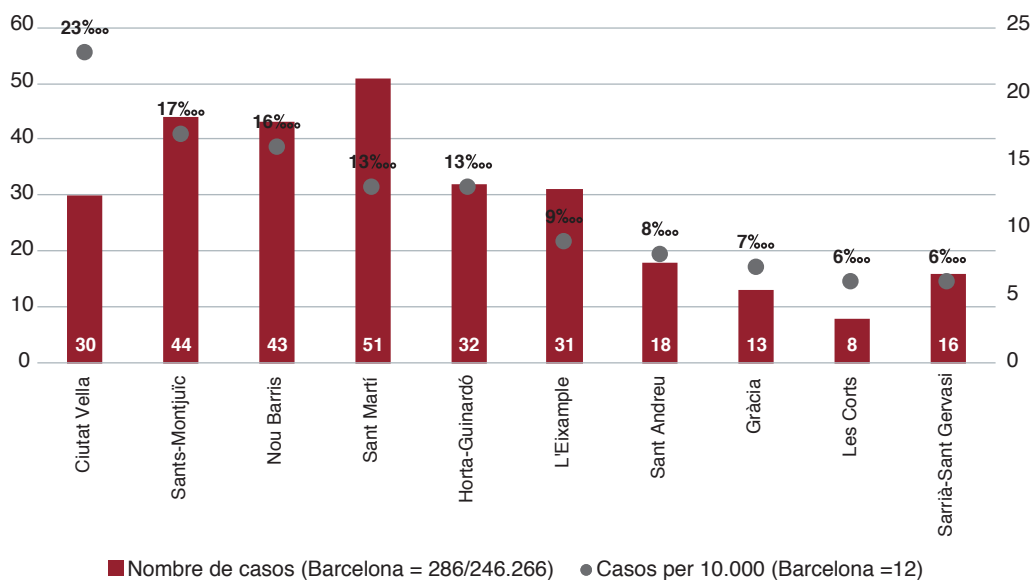
Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de dades cadastrals (any 2016) de l'Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona i les dades de renda familiar disponible (any 2017) de l'Oficina Municipal de Dades, de l'Ajuntament de Barcelona.

Violències i desemparament

Violències familiars contra els infants

Pel que fa a les relacions dels infants i adolescents en els entorns familiars, un 18% dels infants d'entre 10 i 12 anys de la ciutat de Barcelona no es mostren prou satisfets amb la seva família i un 21% dels adolescents d'entre 13 i 17 anys pensen que les relacions amb la seva família no són prou bones, amb dades prèvies a la covid-19 (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Pel que fa a les violències familiars contra els infants, l'any 2019, 12 de cada 10.000 infants i adolescents de la ciutat Barcelona eren víctimes de maltractaments al seu domicili familiar (**Gràfic 7**); xifra amb una tendència lleugerament de millora respecte els darrers 5 anys. En aquest context, el Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida (SARA), que va adreçat a persones víctimes de situacions de violència masclista, va atendre un total de 529 casos amb infants i adolescents víctimes de violència masclista (268 nenes i 246 nens) l'any 2019. En els darrers anys (2015-2019), el nombre total ha anat oscil·lant entre els 400 i 500 casos, amb una lleugera tendència creixent des del 2017.

Gràfic 7. Infants i adolescents víctimes de violència domèstica (‰ i total). Barcelona i districtes, 2019

Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir del Departament d'Interior, de la Generalitat de Catalunya.

Nota: Districtes ordenats de manera descendent segons nombre de casos per 10.000.

Tot i que no disposem d'estudis específics sobre els impactes del confinament en la violència familiar contra els infants, algunes dades d'ús del telèfon *Infància Respon* de la Generalitat de Catalunya (que dona resposta immediata a comunicacions, denúncies socials i sol·licituds d'informació en relació amb casos de maltractament infantil) ens indiquen més indicis de violència domèstica i masclista, però menys denúncies que abans del confinament absolut. De l'abril a l'agost de 2020, les trucades al telèfon *Infància Respon* van disminuir fins a arribar al voltant de les 900 trucades mensuals i, a partir del setembre, van tornar a augmentar fins al voltant de les 1.300 mensuals (xifres similars a les d'abans del confinament) (Generalitat de Catalunya, 2020b). En relació amb la violència masclista, durant el confinament es van reduir les denúncies (les víctimes havien de continuar convivint amb els seus maltractadors), però, en canvi, les trucades a la *Línia d'atenció contra la violència masclista 900 900 120* van augmentar un 88% més que els mesos anteriors al confinament (Generalitat de Catalunya, 2020a).

Davant d'aquesta problemàtica, convé tenir present que, en termes generals, la tensió i la inseguretat que han viscut les famílies durant el confinament absolut han repercutit en les dinàmiques parentals o de cures dels fills i filles (Günther-Bel et al., 2020). És més: l'aïllament físic pel confinament absolut, l'impacte de la crisi en els llocs de treball, la inestabilitat econòmica, els nivells alts de tensió o la por del virus, així com les noves formes de relació a distància, van fer augmentar els nivells d'estrès de les famílies en situacions de més vulnerabilitat social i va créixer el risc de violència familiar envers els infants i adolescents en aquestes circumstàncies (Pereda i Díaz-Faes, 2020). En aquest sentit, al voltant de 3 de cada 10 famílies catalanes afirmen haver viscut situacions de tensió o conflicte amb els seus fills o filles durant el confinament, mentre que 2 de cada 10 famílies afirmen haver perdut els nervis en alguna ocasió, arribant a cridar o insultar els seus fills/es. A més, seguint amb el desenvolupament d'una espiral de violència des de la violència emocional fins a la violència física, 1 de cada 10 famílies admeten haver pegat els seus fills/es durant el confinament (Perazzo et al., 2020).

Tot i la tendència de millora dels últims anys en el volum d'infants i adolescents víctimes de violència domèstica, el context de la covid-19 fa créixer el risc de violència familiar contra els infants i adolescents.

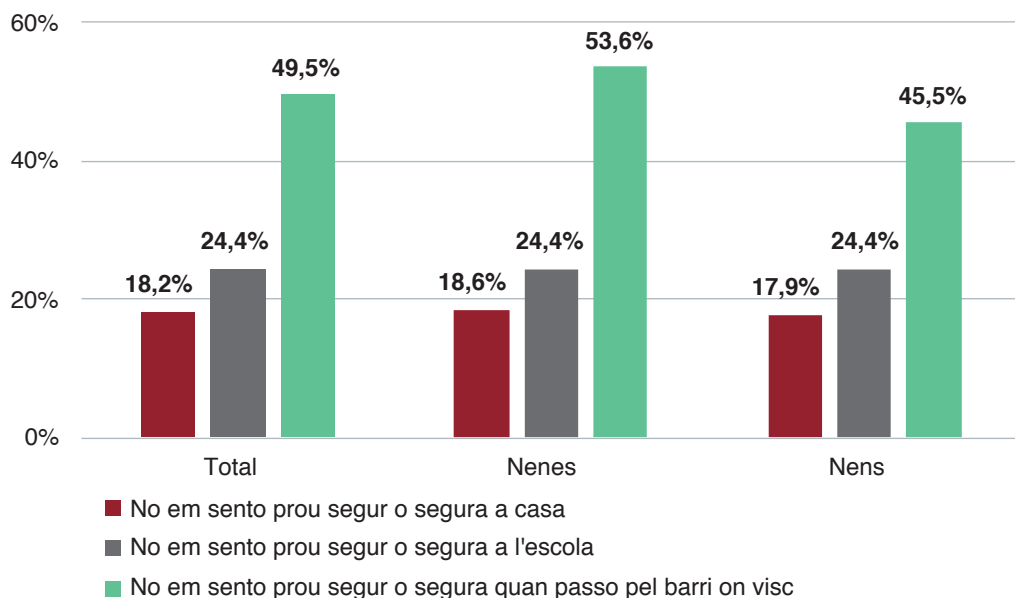
D'altra banda, la majoria de famílies amb adolescents va viure experiències relacionals negatives durant el confinament absolut, que van provocar un empitjorament de la convivència familiar. Per exemple, alguns adolescents van utilitzar males respostes i insults cap a les mares i/o els pares, convertint-se en un mal hàbit més enllà del confinament absolut. En aquest sentit, convé tenir en compte que la violència psicològica filioparental pot progressar des dels insults lleus o moderats fins als insults greus o, fins i tot, l'agressió física (Amalgama7 i Fundació Portal, 2020).

Violències escolars entre els infants

Abans de la covid-19, un 24,4% dels infants d'entre 10 i 12 anys de Barcelona deien no sentir-se prou segurs a l'escola (**Gràfic 8**), aspecte que, més enllà d'afectar el benestar a l'escola, contribueix negativament al benestar subjectiu de la infància en general. En aquest sentit, el 36,5% dels infants pensava que no rebria el suport dels seus companys/es de l'escola en cas de tenir un problema. I, més concretament, 4 de cada 10 infants afirmaven que quasi sempre hi havia baralles entre nens i nenes a la seva escola, o 7 de cada 10 infants deien que havien viscut situacions de violència física i/o verbal a l'escola (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

Amb el tancament de les escoles, si bé van atenuar-se els efectes més evidents associats al *bullying*, com ara l'ansietat i la depressió, per part dels infants que el pateixen, amb la represa del curs presencial el mes de setembre de 2020, el més probable és que els infants es tornessin a trobar amb la mateixa problemàtica (Gómez León, 2021). Abans de la covid-19, un

Si bé el tancament de les escoles suposava que els infants no es trobessin amb situacions de violències a les escoles, convé preguntar-se per la soledat amb què els infants i adolescents víctimes de *bullying* han viscut el confinament i la desescalada.

Gràfic 8. Infants que no se senten prou segurs segons entorns relacionals; total i per sexe (%). Barcelona, 2017.

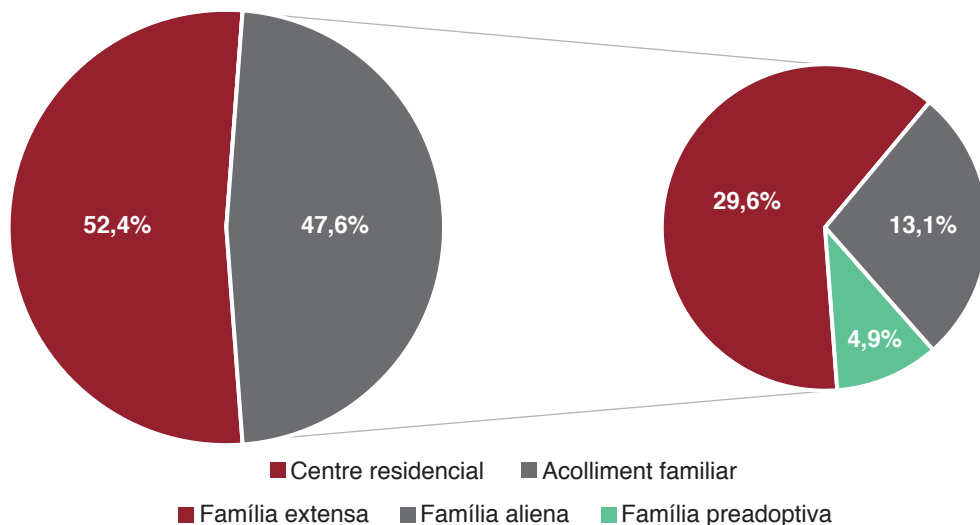
Font: Elaboració pròpia de l'IAB a partir de l'EBSIB-2017.

6,3% d'adolescents afirmava ser víctima de *bullying* i un 10,4% de *ciberbullying* (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020a).

És aquí on també convé tenir en compte que, d'acord amb l'*Estratègia municipal contra la Soledat*, la falta de companys/es de joc, les situacions de *bullying* i el rebuig del grup d'iguals són elements de risc per a la soledat (Ajuntament de Barcelona, 2020a). Les conseqüències derivades de la pandèmia de la covid-19 han intensificat les soledats ja existents i n'han afegit de noves, la qual cosa incrementa el risc d'exclusió social de qui la pateix (Escapa, 2020). És a dir, els infants i adolescents que patien *bullying* abans de la covid-19 poden haver viscut el tancament de les escoles i la desescalada amb més sentiment de soledat, sentint-se més sols que els altres infants i adolescents; aspecte que no tan sols interfereix en la seva salut mental, sinó també en la seva identitat i socialització en sentit ampli.

Desempament i sistema de protecció

L'any 2019 hi havia 1.616 infants i adolescents d'entre 0 i 17 anys a la ciutat de Barcelona amb mesura protectora (7 de cada 1.000) i, per tant, sota la tutela i a l'empara dels recursos dels poders públics; el 47,6% d'aquests vivien en acolliment familiar i el 52,4% en centres residencials (**Gràfic 9**).

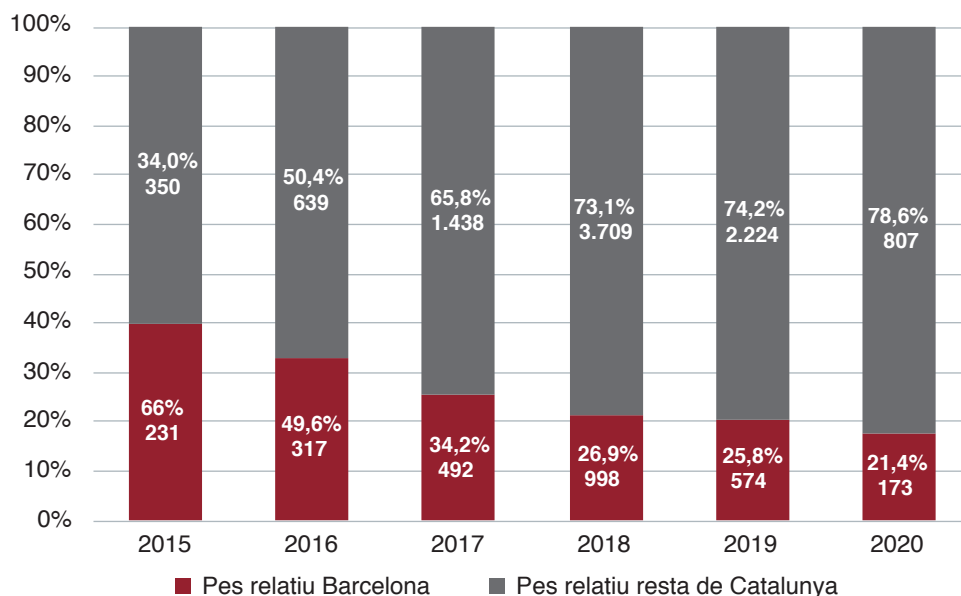

Gràfic 9. Infants i adolescents amb mesura protectora d'acolliment familiar (família extensa, aliena i preadoptiva) i centre residencial (%). Barcelona, 2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir de la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGA-IA), de la Generalitat de Catalunya.

Convé tenir en compte que els infants i adolescents migrants sols, un cop arribats a l'Estat espanyol, reben una mesura protectora directa en un centre residencial. És per això que, entre els infants i adolescents en centres residencials, s'hi compten els que arriben d'un procés de migració sense referents familiars. Com s'observa en el **Gràfic 10**, l'any 2020, el nombre d'adolescents migrants sols acollits en centres residencials de la ciutat de Barcelona va disminuir dels 998 (any 2018) i 574 (any 2019) als 173 (any 2020), xifres que mostren la disminució important en el volum d'infants i adolescents migrants sols acollits l'any de l'esclat de la pandèmia (Generalitat de Catalunya, 2020c).

D'acord amb Montserrat et al. (2020), entre els infants i adolescents amb mesura protectora per part de la Generalitat de Catalunya, el confinament va afectar més negativament els infants i adolescents en acolliment residencial que els qui viuen en acolliment familiar (ja sigui amb família aliena o extensa). No tan sols per les restriccions de mobilitat o d'accés a recursos, sinó perquè el fet de viure en un entorn familiar és sempre més favorable per al benestar dels infants i adolescents que es troben en el sistema de protecció. Els mateixos infants i adolescents en acolliment residencial opinen que la seva vida va empitjorar a causa de la covid-19, sobretot els qui viuen en centres residencials de més de 12 places, ja que no van poder gaudir de tranquil·litat i perquè haurien necessitat espais propis a les habitacions. D'altra banda, els infants i adolescents en els centres residencials grans també perceben

Gràfic 10. Adolescents migrants sols acollits pel sistema català de protecció a la infància i l'adolescència en centres residencials (nombre i %). Catalunya i Barcelona, tendència 2015-2019.

Font: Elaboració pròpia de l'IIAB a partir dels informes estadístics del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Secretaria d'Infància, Adolescència i Joventut.

que no poden establir el mateix vincle amb els i les educadores que en els centres més petits; un aspecte important, ja que els educadors/es van facilitar l'escolarització des dels centres residencials durant el confinament. Pel que fa a la relació amb la família d'origen, els infants i adolescents que viuen en centres residencials van trobar a faltar la seva família perquè abans del confinament acostumaven a veure-la sovint i tenir-la més present en les seves vides. Encara que poguessin comunicar-s'hi de manera virtual, pensen que s'hi van poder relacionar menys i no n'estan prou satisfets. En aquest sentit, opinen que als centres residencials no hi va haver l'accés digital suficient i perceben que el seu ús va ser problemàtic.

Els infants i adolescents que van viure el confinament en centres residencials (incloent-hi els adolescents migrants sols) van veure com empitjoraven les seves oportunitats de contacte i relació social.

També en relació amb la socialització dels infants i adolescents que viuen en centres residencials, van trobar a faltar anar a l'escola per veure els seus amics i amigues i, en aquest sentit, van sentir-se sols (especialment les noies, que també van mostrar-se menys satisfetes amb la seva vida durant el confinament). A més, la majoria dels que viuen en centres residencials no han estat d'acord amb el tractament que van rebre al principi de la desescalada: expressen que, quan es va permetre que els infants i adolescents sortissin al carrer durant unes franges horàries, a ells i elles no se'ls deixava sortir. Els resultats i conclusions de Montserrat et al. (2020) van en la línia dels expressats per UNICEF-Espanya (2020): que durant el confinament absolut els infants i adolescents que viuen en centres residencials van veure com empitjoraven les seves oportunitats de contacte i relació social, especialment quan no podien sortir al carrer, però, en canvi, podien fer-ho els altres infants i adolescents.

D'altra banda, pel que fa específicament als serveis d'intervenció socioeducativa no residencial a la província de Barcelona, van caldre modificacions i adaptacions de l'acció socioeducativa al llarg de la situació de crisi per la primera onada de la covid-19. D'una banda, per les necessitats dels infants i adolescents atesos pels serveis d'atenció a la infància en situació de risc (sobretot mancances emocionals, tot i que també d'altres d'educatives i de socials), i de l'altra, també per les necessitats de les seves famílies (mancances emocionals, econòmiques i parentals). En termes generals, les modificacions i adaptacions principals es van basar en la prioritització de l'enfocament assistencial per respondre a l'emergència (malgrat l'aturament de les activitats presencials), la inclusió de continguts relacionats amb la covid-19, la realització de noves tasques i funcions derivades de la situació econòmica de les famílies, així com l'atenció en línia o telefònica. Més concretament, les noves tasques i funcions donen resposta a la situació d'emergència econòmica de les famílies, la gestió d'ajuts i tràmits, l'acompanyament escolar, el suport a les necessitats digitals de les famílies (sobretot d'acompanyament tecnològic dels fills/es en els serveis d'atenció diürna), i també, l'acompanyament i contenció emocional per mitjà d'eines telemàtiques (Fuentes-Peláez et al., 2020).

Reflexió final

Sobre la necessitat de tenir una mirada holística per a les respostes que donem als infants

En paraules del president del Comitè dels Drets dels Infants, Luis Pedernera, les respostes a la pandèmia (especialment les de la primera onada) no han tingut prou en compte les necessitats i els punts de vista dels infants i adolescents. Segons Pedernera, les mesures de contenció de la pandèmia es van prendre des d'una triple mirada parcial: sanitarista (prioritzant el dret a la salut per sobre d'altres drets igualment importants i irrenunciables, com el dret a la vida digna, l'educació, el lleure, el joc...), classista (pressuposant que tots els infants viuen en llars de classe mitjana-alta en una casa amb sortida a l'exterior, bona connexió a internet i una família de tipus nuclear amb dues persones adultes amb possibilitats d'acompanyar l'escolarització des de casa) i adultocèntrica (sense tenir en compte les necessitats específiques de la infància: estar en contacte amb els seus iguals, la necessitat d'acompanyament adult, de suport en l'aprenentatge..., ni tampoc les seves opinions). Així, Pedernera també va posar sobre la taula que les mesures de contenció de la covid-19 es van desplegar sense preguntar als infants i adolescents per poder-los escoltar i per tenir en compte les seves veus. Segons Pedernera, aquesta manca d'una perspectiva holística en la presa de decisions per donar resposta a la pandèmia ha perjudicat enormement els infants i adolescents i no ha contemplat els seus drets, les seves necessitats i les seves especificitats. De fet, en relació amb el confinament absolut de la primavera, Pedernera afirma que "molts infants i moltes famílies s'han vist abandonats a la seva sort", ja que les administracions no han complert la seva responsabilitat de garantir els suports necessaris a les famílies per tal que aquestes puguin tenir cura dels seus fills i filles (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020c).

Amb la crisi de la covid-19 no s'ha partit d'una mirada holística ni s'ha tingut prou en compte la situació i l'opinió dels infants, ni tampoc com les mesures de contenció de la covid-19 podien danyar el seu benestar.

Sobre la necessitat que els nens, nenes i adolescents puguin sentir-se part de la societat en què viuen

Malgrat l'omissió generalitzada de les veus dels infants, els adolescents i de les seves famílies, cal reconèixer els espais d'escolta que hi ha hagut en l'àmbit social, els quals han estat molt valuosos i han recollit informació rellevant sobre com els infants i adolescents han viscut i estan vivint la pandèmia a la ciutat de Barcelona. En aquest sentit, l'actuació "Estimat Diari BCN", el programa "L'Alcaldessa respon" de Betevé,⁴ el programa especial

⁴https://ajuntament.barcelona.cat/infancia/ca/noticia/lalcaldessa-respon-els-dubtes-i-les-inquietuds-dels-infants-sobre-el-confinament_937033

“Pregunta al president” de l’InfoK⁵ o el “pregó dels infants” 2020/2021,⁶ així com les consultes “Infància Confinada” o la de Save the Children, en són alguns exemples:

- A partir de l’actuació “Estimat Diari BCN” constatem que el confinament absolut va provocar un calidoscopi divers d’experiències, sentiments i pensaments als infants i adolescents de la ciutat de Barcelona. Els infants i adolescents van gaudir més de la família i menys de les amistats; amb una mescla de diversió i alegria, però també de solitud, angoixa i avorriment. Es van trobar amb experiències noves (ús intensificat de l’habitatge i comunicació en línia) i d’altres de frustrants (anul·lació de les activitats de lleure o recreatives). Algunes pèrdues van ser acceptades amb menys dificultats i d’altres van ser doloroses, com la mort d’algun familiar o persona propera del seu entorn (Ajuntament de Barcelona, 2020c, 2020b; Carbonell, 2020).
- A partir de la consulta “Infància Confinada”, amb un 10% aproximat de participants catalans i amb representació de la ciutat de Barcelona, s’evidencia que els impactes socioafectius del confinament absolut (avorriment, tristesa i preocupació) van ser desiguals en funció de contextos personals i socials diferenciats. Els infants i adolescents que van viure el confinament absolut amb més malestar van ser, d’una banda, les nenes i els adolescents, que es van mostrar menys satisfets amb la seva vida. A part, també cal comptar-hi els infants i adolescents que valoren el seu estat de salut negativament o mostren malestar psicològic (per exemple, els infants i adolescents amb necessitats especials/discapacitat), o bé infants i adolescents amb famílies en situacions socioeconòmiques desfavorides i condicions complexes per a l’escolarització des de casa (Martínez et al., 2020a, 2020b).
- A partir d’un procés participatiu infantil de Save the Children, amb representació de la ciutat de Barcelona, es posa de manifest que rebre una informació adequada es converteix en un element clau per exercir la ciutadania activa en temps de pandèmia. Les propostes identificades pels infants i adolescents per tal d’afrontar la desigualtat en la nova normalitat giren al voltant de la protecció social (garantir les necessitats bàsiques i millorar els salaris), la conciliació (en termes d’igualtat de gènere), la salut i l’educació (major personalització), la discriminació i el racisme, el medi ambient, l’accés a la informació i la seva participació social, i el seu ús del temps lliure per al lleure i les relacions socials (Save the Children-España, 2020c).

Aquests espais d’escolta, però, no han estat mecanismes majoritaris ni generalitzats i, un cop més, també en context de pandèmia, cal dir que encara som lluny d’una participació real, efectiva i generalitzada de la infància i l’adolescència en aquelles qüestions que els

⁵<https://www.ccma.cat/tv3/super3/infok/especial-pregunta-al-president-20032020/video/6036198/>

⁶<http://www.elpregodelsinfants.cat/uncategorized/el-prego-dels-infants-2020-21-ja-esta-en-marxa/>

afecten. Fer efectiu el principi de la participació en tota la seva amplitud vol dir escoltar els infants, però, sobretot, tenir en compte el que ens diuen (article 12 de la Convenció dels Drets de l'Infant). I tot plegat, sense obviar el dret a l'interès superior de l'infant (article 3), que exigeix l'establiment de mecanismes per garantir que les decisions preses en l'àmbit municipal tenen en compte els interessos dels infants per sobre de l'interès adult.

Sobre la necessitat d'idear respostes que no danyin els infants

Finalment, tal com afirmen les Nacions Unides, cal establir un equilibri raonable en l'observança i preservació dels drets, sense que un sol dret hagi de comprometre tots els altres (United Nations, 2012). En aquest sentit, convé assenyalar que malgrat la petició del Comitè Internacional dels Drets dels Infants en el seu comunicat del 8 d'abril de garantir que tots els infants i adolescents poguessin sortir, almenys, una hora al dia a l'aire lliure durant el confinament de la primera onada de la pandèmia, a l'Estat espanyol, els infants de fins a 14 anys van ser l'únic grup de població que es va haver de sotmetre a un confinament absolut durant 6 setmanes. Així, doncs, s'incomplia la recomanació del Comitè de considerar els impactes de la pandèmia sobre els drets dels infants i "vetllar perquè les respostes a la pandèmia, incloses les restriccions i decisions sobre l'assignació de recursos, reflecteixin el principi de l'interès superior de l'infant" (United Nations, 2020).

En aquesta línia, recordem les paraules de Jaume Funes⁷ en el marc del debat organitzat pel Grup d'Igualtat d'Oportunitats de la Infància del Consell Municipal de Benestar Social de Barcelona, quan diu: "Les autoritats públiques no tenen dret a provocar cap mal que es pugui evitar a un infant. No podem pensar que ja hi posarem remei més endavant. [...] Davant d'aquesta o qualsevol altra crisi no val qualsevol mirada, no val qualsevol interpretació i no val qualsevol resposta. [...] Hem de buscar respostes que permetin tenir infància i adolescència i que els nens, nenes i adolescents puguin sentir-se com a persones que formen part de la societat en què viuen" (Institut Infància i Adolescència de Barcelona, 2020b).

En la línia de les respostes que hauríem de donar als infants en temps de pandèmia, Funes proposa desplegar una atenció a la infància preocupada per la qualitat i l'acompanyament, i no tant pel nombre d'infants que s'hagin pogut atendre superficialment. I, després, poder-ho explicar analitzant com els recursos impacten en el benestar dels infants, en la millora del clima familiar i en la possibilitat de generar espais de temps o d'escolta entre adults i infants (mitjançant avaluacions qualitatives). Entre les prioritats de resposta, n'assenyala cinc (Funes, 2020b, 2020a):

⁷Psicòleg, educador i periodista. Adjunt del Síndic de Greuges per a la Defensa dels Drets dels Infants entre el 2004 i el 2007.

- 1) La necessitat de donar ajudes no estigmatitzadores, davant les quals tots els infants se sentin com un més (i d'aquí la necessitat de desplegar-les en llocs que els nens i nenes visquin com a quotidians, essent l'escola el principal).
- 2) La necessitat de suports decidits per a les famílies, per suplir aquelles mancances i impotències que poden tenir mares i/o pares en aquest context i evitar que els suports els "incapacitin" en el desenvolupament de la seva funció parental (reforçant els serveis de proximitat al territori i no el sistema especial de protecció de la infància, garantint entorns enriquits a les famílies empobrides i condicions que els permetin disposar de temps per fer de mare o de pare).
- 3) Activar prestacions vinculades a la condició d'infant i no tan sols a la d'adult (això és, prestacions orientades a la cobertura de les necessitats específiques de la infància: alimentació, roba, material escolar, activitats fora de l'escola...).
- 4) Garantir tots els temps de la infància i l'adolescència: el temps d'escola, el temps de lleure i el temps de relació amb els companys/es (en el marc dels quals es recupera la relació amb les persones professionals que atenen i acompanyen els infants).
- 5) Fer possibles les respostes fent que la infància sigui una de les preocupacions centrals i que així es reflecteixi en els pressupostos. Les ajudes no han de ser de beneficència, sinó de garantia de drets, l'única manera que els infants puguin sentir-se part del mateix grup i, per tant, sentir-se tractats com a iguals.

Referències

- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020a). *Barcelona posa en marxa una Estratègia per combatre la soledat entre la ciutadania, intensificada arran la Covid-19*. Estratègia municipal contra la Soledat. <https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2020/07/20-07-17NPEstrategia-de-soledat3-amb-decla.pdf>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020b). *Estimada escola, estimat infant: Carpeta d'aprenentatge i acompanyament emocional en context de pandèmia*. Direcció de Ciutat Educadora i Cultura als Barris de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. <https://bcnroc.ajuntament.barcelona.cat/jspui/handle/11703/119698>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020c). *Estimat Diari BCN*. Direcció de Ciutat Educadora i Cultura als Barris de l'Institut Municipal d'Educació de Barcelona. <https://estimatdiari.barcelona/>
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2020d, abril 19). "Més de 2.400 consultes telemàtiques ateses pel servei d'atenció precoç a la infància". Ajuntament de Barcelona. https://ajuntament.barcelona.cat/gracia/ca/noticia/mes-de-2-400-consultes-telematiques-ateses-pel-servei-datencio-preco-a-la-infancia_939489
- AJUNTAMENT DE BARCELONA (2021). *La bretxa digital a la ciutat de Barcelona: 2020*. Ajuntament de Barcelona i BIT Habitat. https://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2021/01/BretxaDigitalBarcelona_2020_cat.pdf

- AMALGAMA7; FUNDACIÓ PORTAL (2020). *Resultats de l'estudi "Famílies, Adolescents i COVID-19: convivència o supervivència?"*. <https://www.amalgama7.com/ca/resultats-de-lestudi-families-adolescents-i-covid-19-convivencia-o-supervivencia/#.YBLEGujOnIU>
- BLANCO, I.; NEL·LO, O.; GOMÀ, R. (2020). "Per una ofensiva solidària: L'acció col·lectiva davant de l'epidèmia". *Política & Prosa*. <https://politicaprosa.com/per-una-ofensiva-solidaria/>
- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2020a). *Desigualtats d'aprenentatge en confinament: Resultats destacats*. Grup de recerca "Globalisation, Education and Social Policies" (GEPS) de la Universitat Autònoma de Barcelona. https://blogs.uab.cat/aprenentatgeiconfinament/files/2020/05/Resultats-Destacats_CAT-1.pdf
- BONAL, X.; GONZÁLEZ, S. (2020b). "The impact of lockdown on the learning gap: Family and school divisions in times of crisis". *International Review of Education*, 66, 635-655. <https://doi.org/10.1007/s11159-020-09860-z>
- CARBONELL, J. (2020). "I ara què podríem fer amb tots aquests textos i dibuixos?". *El Diari de l'Educació: EducaBarcelona*. <https://educa.barcelona/2020/05/30/i-ara-que-podriem-fer-amb-tots-aquests-textos-i-dibuixos/>
- CENTRE D'ESTUDIS D'OPINIÓ (2020). *Enquesta sobre els usos del temps i el confinament 2020: Dossier de premsa*. Generalitat de Catalunya. <http://upceo.ceo.gencat.cat/wsceop/7608/Dossier-de-premsa-966.pdf>
- CONSORCI D'EDUCACIÓ DE BARCELONA (2020). *Els alumnes de la ciutat de Barcelona en situació de vulnerabilitat durant el confinament per la covid-19: Informe de resultats*. Consorci d'Educació de Barcelona (Generalitat de Catalunya i Ajuntament de Barcelona) i GESOP (Gabinet d'Estudis Socials i Opinió Pública). https://www.edubcn.cat/rcs_gene/extra/01_documents_de_referencia/informes/Informe_resultats_confinament_alumnat_vulnerable_maig2020.pdf
- CONSORCI SANITARI DE BARCELONA; AGÈNCIA DE SALUT PÚBLICA DE BARCELONA (2021, març 22). #COVID19 *aldiaBCN*. https://aspb.shinyapps.io/COVID19_BCN/
- COROMINAS, M.; PINEDA, L. (2020). "Desigualtats socials, entorns relacionals i benestar de la infància a Barcelona", dins: CLAPÉS, J. (ed.), *Anuari Metropolità de Barcelona 2019. La metròpoli en transició: Reptes i estratègies* (pàg. 127-150). <https://iermb.uab.cat/es/anuari/la-metropoli-en-transicio-reptes-i-estrategies-2/>
- CORTÉS, E.; CURCOLL, L. (2020). "L'espai públic garanteix necessitats vitals de la infància i iguala oportunitats de joc i salut (Institut Infància i Adolescència de Barcelona)". *El Crític*. <https://www.elcritic.cat/opinio/lespai-public-garanteix-necessitats-vitals-de-la-infancia-i-igualoportunitats-de-joc-i-salut-58664>
- CRUZ, I.; NAVARRO-VARAS, L.; PORCEL, S. (2020). *Una aproximació als efectes socioeconòmics de la covid-19 a la metròpoli de Barcelona: Estimacions desigualtat social i pobresa*. Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona. <https://iermb.uab.cat/ca/estudi/una-aproximacio-als-efectes-socioeconomicos-de-la-covid-19-a-la-metropoli-de-barcelona-estimacions-desigualtat-social-i-pobresa/>
- EDUALTER (2021). *Davant de crisis globals, transformar l'educació: Consulta a docents*. Manuscrit inèdit, Edualter.
- EMPANTALLADOS.COM; GAD3 (2020). *El impacto de las pantallas en la vida familiar durante el confinamiento*. http://files.empantallados.com/INFORME_El_Impacto_de_las_Pantallas_en_la_Vida_Familiar_durante_el_Confinamiento.pdf
- ESCAPA, S. (2020). "La soledat en temps de pandèmia". *Revista Barcelona Societat*, 26, 71-75. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/ca/barcelona-societat-num-26>

- FUENTES-PELÁEZ, N.; CROUS, G.; LAPADULA, C.; RABASSA, J. (2020). *Com ha impactat la crisi de la COVID-19 en els serveis adreçats a la infància i l'adolescència en situació de risc a la província de Barcelona? Reptes i propostes dels i les professionals per al desenvolupament de l'acció socioeducativa en temps de pandèmia: Informe complet*. Grup de Recerca sobre Intervencions Socioeducatives en la Infància i la Joventut (GRISIJ) de la Universitat de Barcelona. http://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/172051/1/reptes_i_propostes_en_temps_de_pandemia_informe_complet_barcelona.pdf
- FUNES, J. (2020a). *Perquè no val qualsevol resposta quan es tracta de fer possible la infància: Alguns criteris (a debatre) per pensar l'atenció*. Consell Municipal de Benestar Social. https://institutinfancia.cat/wp-content/uploads/2020/05/20200522_xerrada_JaumeFunes_CMBS.pdf
- FUNES, J. (2020b). *Què hem après de la gestió de les anteriors crisis des del punt de vista de l'atenció a la infància i l'adolescència? Quins criteris hem de tenir en compte per no donar-los respostes que els facin mal? Com podem pensar les millors respostes per fer justícia i garantir les infàncies?* Consell Municipal de Benestar Social. <https://www.youtube.com/watch?v=-gjo9q9Mmc4>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020a). *Anàlisi de les trucades al telèfon 900 900 120 durant el confinament (de 16 de març a 30 d'abril)*. Institut Català de les Dones. <https://govern.cat/govern/docs/2020/05/09/16/24/6e88167b-61d6-4c82-ab0d-fd413d5f3281.pdf>
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020b). *Dades del sistema de protecció a la infància de Catalunya*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/dades-del-sistema-de-proteccio-a-la-infancia-de-catalunya/
- GENERALITAT DE CATALUNYA (2020c). *Infants i joves migrants sols: Informe estadístic (2020, desembre)*. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. https://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematicos/infancia_i_adolescencia/estrategiacatalanaacollida/dades/
- GOBIERNO DE ESPAÑA (2020). *La transmisión intergeneracional de la desigualdad en España*. Alto Comisionado contra la Pobreza Infantil. <https://www.comisionadopobrezaainfantil.gob.es/sites/default/files/DB16.pdf>
- GÓMEZ LEÓN, M. I. (2021). "Disminución de la ansiedad en las víctimas del *bullying* durante el confinamiento por el COVID-19. *Revista de Educación a Distancia (RED)*", 21(65), 8-9. <https://doi.org/10.6018/red.439601>
- GONZÁLEZ, S.; BONAL, X. (2020). "La primera infància en temps de pandèmia: Desigualtats educatives i reptes per a un futur immediat". *Revista Guix d'Infantil*, 106. <https://cat.grao.com/ca/producte/la-primera-infancia-en-temps-de-pandemia-desigualtats-educatives-i-reptes-per-a-un-futur-immediat-gi10699712>
- GÜNTHER-BEL, C.; VILAREGUT, A.; CARRATALA, E.; TORRAS-GARAT, S.; PÉREZ-TESTOR, C. (2020). "A mixed-method study of individual, couple, and parental functioning during the State-regulated COVID-19 lockdown in Spain". *Family Process*, 59(3), 1060-1079. <https://doi.org/10.1111/famp.12585>
- HOSPITAL SANT JOAN DE DÉU DE BARCELONA (2020). *Els infants tenen una prevalença d'anticossos de la COVID-19 similar als adults però més del 99% presenten símptomes lleus*. <https://www.sjdhospitalbarcelona.org/ca/infants-tenen-prevalenca-anticossos-covid-19-similar-adults-pero-majoria-amb-simptomes-lleus>
- IGLESIAS, E.; GONZÁLEZ-PATIÑO, J.; LALUEZA, J. L.; ESTEBAN-GUITART, M. (2020). "Manifiesto en tiempos de pandemia: Por una educación crítica, intergeneracional, sostenible y comunitaria". *Revista Internacional de Educación para la Justicia Social*, 9(3), 181-198. <https://doi.org/10.15366/RIEJS2020.9.3.010>

- INSTITUT DE GOVERN I POLÍTiques PÚBLIQUES; INSTITUT D'ESTUDIS REGIONALS I METROPOLITANS DE BARCELONA; GRUP DE RECERCA ENERGIA TERRITORI I SOCIETAT (GURB) DE LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA (2020). *SOLIVID: Mapa col·laboratiu*. <https://www.solivid.org/construim-un-mapa/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020a). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona: Focus en gènere i desigualtats territorials (Informe 2019)* (Pineda, L.; Corominas, M.; Pitarch, K.; Curcoll, L.). Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/mediateca/dades-clau-dinfancia-i-adolescencia-a-barcelona-2019/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020b). *Evitar qualsevol dany i donar respostes que garanteixin la infància i adolescència: Notícia*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/noticies/evitar-qualsevol-dany-i-donar-respostes-que-garanteixin-la-infancia-i-adolescencia/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020c). *La manca d'una mirada holística en les respostes a la covid-19 ha perjudicat els infants i adolescents: Blog*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/blog/la-manca-duna-mirada-holistica-en-les-respostes-a-la-covid-19-ha-perjudicat-els-infants-i-adolescents/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2020d, novembre 20). *Covid-19 i infància a Barcelona*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/projectes/covid-19-i-infancia-a-barcelona/>
- INSTITUT INFÀNCIA I ADOLESCÈNCIA DE BARCELONA (2021, març 1). *Dades clau d'infància i adolescència a Barcelona*. Institut Infància i Adolescència de Barcelona-Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (Ajuntament de Barcelona). <https://institutinfancia.cat/projectes/dades-clau-dinfancia-i-adolescencia-a-barcelona-2/>
- JACOVKIS, J.; TARABINI, A. (2020). Desigualtat i confinament: "Les dificultats per fer escola des de la distància". *Fòrum: Revista d'Organització i Gestió Educativa*, 53, 20-26. <https://cat.grao.com/ca/producte/desigualtat-i-confinament-les-dificultats-per-fer-escola-des-de-la-distancia-fo053100259>
- MARTÍNEZ, M.; RODRÍGUEZ-PASCUAL, I.; VELÁSQUEZ, G. (2020a). "Hacia una Sociología de Urgencia: Por qué escuchar a las niñas, niños y adolescentes confinados". *Documentación Social: Revista para Pensar la Intervención Social*, 6. <https://www.documentacionsocial.es/6/ciencia-social/hacia-una-sociologia-de-urgencia-por-que-escuchar-a-las-ninas-ninos-y-adolescentes-confinados/?print=pdf>
- MARTÍNEZ, M.; RODRÍGUEZ-PASCUAL, I.; VELÁSQUEZ, G. (2020b). "Infancia Confinada: ¿Cómo viven la situación de confinamiento niñas, niños y adolescentes?". *Infancia Confinada & Enclave de Evaluación y Enfoque de Derechos Humanos*. <https://infanciaconfinada.com/wp-content/uploads/2020/05/informe-infancia-confinada.pdf>
- MAYORDOMO, E. (2020). "La infància: Del marge al confinament". *Revista Barcelona Societat*, 26, 28-34. <https://ajuntament.barcelona.cat/dretssocials/sites/default/files/revista/revista-barcelona-societat-26-cat.pdf>
- MONTERRAT, C.; GARCIA-MOLSOSA, M.; SITJES, R. (2020). *Benestar i valoració de la pandèmia per part dels infants i adolescents en acolliment familiar i residencial: Informe de resultats*. Grup de recerca en Infància, Joventut i Comunitat (Liberi) de la Universitat de Girona. https://www.udg.edu/ca/Portals/47/OContent_Docs/informeCOVID_20-11-2020UdG.pdf

- MORTERUEL, M.; BACIGALUPE, A.; CABEZAS, A.; GINÉ, A.; DOMÍNGUEZ, A.; VALERO, E.; JIMÉNEZ, M.; UTZET, M.; MARTÍN, U.; GONZÁLEZ, Y. (2020). *La salud de la infancia confinada: Dades preliminars sobre l'impacte del confinament en la salut dels nens i nenes d'entre 3 i 12 anys*. Grup de Recerca en Determinants Socials de la Salut i Canvi Demogràfic (OPIK) de la Universitat del País Basc en col·laboració amb Bidegintza i el Centre d'Investigació en Salut Laboral (CISAL) de la Universitat Pompeu Fabra. https://www.ehu.es/documents/3638427/14308653/Infancia+confinada+i+salut_català/8e6529e0-9d36-1b6b-f5d9-cc2ebfb9b4ea
- MOYA, J.; ANGUERA, M. T.; DE ARMAS, M.; CATALÁN, M.; FORNELLS, E. (2020). *Análisis prospectivo de los cambios en las relaciones interpersonales en el contexto de la pandemia covid-19*. DIXIT Centre de Documentació de Serveis Socials. https://dixit.gencat.cat/ca/detalls/Article/analisis_prospectivo_cambios_relaciones_interpersonales
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA (2020a). *Enquesta 'Habitant en confinament': La demanda d'habitatge a l'Àrea Metropolitana de Barcelona*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, Àrea Metropolitana de Barcelona, Diputació de Barcelona i Generalitat de Catalunya). https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2021/01/LAB-Enquesta-OHB-Covid-19_Demandahabitatge.pdf
- OBSERVATORI METROPOLITÀ DE L'HABITATGE DE BARCELONA (2020b). *Enquesta 'Habitant en confinament': La negociació de les hipoteques i els contractes de lloguer*. Observatori Metropolità de l'Habitatge de Barcelona (Ajuntament de Barcelona, Àrea Metropolitana de Barcelona, Diputació de Barcelona i Generalitat de Catalunya). https://www.ohb.cat/wp-content/uploads/2020/07/Enquesta-OHB-Covid19_Negociacio-hipoteques-i-lloguers_julio2020.pdf
- ORGLÉS, M.; MORALES, A.; DELVECCHIO, E.; MAZZESCHI, C.; ESPADA, J. P. (2020). "Immediate psychological effects of the COVID-19 quarantine in youth from Italy and Spain". *PsyArXiv Preprints*. <https://doi.org/10.31234/osf.io/5bpfz>
- PERAZZO, C.; DEL MORAL, C.; SAN JUAN, C.; RIVAS, E. (2020). *Més mal em fa a mi: La violència que pateixen els infants a casa i la protecció especial que necessiten durant el confinament*. Save the Children-Espanya. <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-06/InformemesMalemfaamiCAT.pdf>
- PEREDA, N.; DÍAZ-FAES, D. A. (2020). "Family violence against children in the wake of COVID-19 pandemic: A review of current perspectives and risk factors". *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 14. <https://doi.org/10.1186/s13034-020-00347-1>
- PLATAFORMA DE INFANCIA-ESPAÑA (2020). *Parques infantiles y COVID-19: los derechos de los niños y niñas en juego*. <https://plataformadeinfancia.org/documento/parques-infantiles-y-covid-19-los-derechos-de-los-ninos-y-ninas-en-juego/>
- PORCEL, S.; NAVARRO-VARAS, L.; CRUZ, I. (2020). *La situació de la pobresa infantil a Barcelona abans del covid-19 i una aproximació a l'impacte de l'actual crisi social i econòmica*. Manuscrit inèdit, Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona.
- PROYECTO ÓRBITA (2021). "Impacte de la Covid-19 en el benestar emocional d'infants i adolescents". *Protagonistes, ja!*, 14-15. <https://protagonistesja.wordpress.com/2021/01/08/impacte-de-la-covid-19-en-el-benestar-emocional-dinfants-i-adolescents/>
- QUEEN'S UNIVERSITY BELFAST; TERRE DES HOMMES (2020). *#CovidUnder19: Children's Rights during Coronavirus: Children's Views and Experiences*. https://www.tdh.ch/sites/default/files/covidunder19_thematic_summaries_english_20201209.pdf
- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020a). *A tu lado: ¿Qué nos cuentan las familias? (Primera versión)*. <https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-03/informesavethechildrenatulado.pdf>

- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020b). *A tu lado: ¿Qué nos cuentan las familias? (Segunda versión)*. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-07/QueNosCuentanLasFamilias_JUNIO_2020.pdf?utm_source=NotaPrensa&utm_medium=referral&utm_campaign=Coronavirus
- SAVE THE CHILDREN-ESPAÑA (2020c). *Infancia en reconstrucción: Medidas para luchar contra la desigualdad en la nueva normalidad*. https://www.savethechildren.es/sites/default/files/2020-07/Informe_Infancia_En_Reconstruccion.pdf
- SÍNDIC DE GREUGES DE CATALUNYA (2020). *Resolució de Síndic de Greuges de Catalunya sobre l'AO 00063/2020, sobre la garantia dels drets de les persones amb discapacitat i les mesures preses per fer front a la pandèmia de COVID-19 a Catalunya*. [http://www.sindic.cat/site/unitFiles/6991/APP_coronavirus-discapacitat\(3\)-rev.pdf](http://www.sindic.cat/site/unitFiles/6991/APP_coronavirus-discapacitat(3)-rev.pdf)
- TARABINI, A.; JACOVKIS, J. (2020). *Recerca Escoles Confinades: Informes 1-5*. Grup de recerca "Globalisation, Education and Social Policies" (GEPs) de la Universitat Autònoma de Barcelona. <https://geps-uab.cat/informes-recerca-escoles-confinades/>
- TOMANDO CONCIENCIA SCHOOLS; TANDEM SOCIAL (2020). *L'impacte del confinament en els hàbits saludables dels nens i nenes*. Manuscrit inèdit, Tomando Conciencia Schools.
- UNICEF-ESPAÑA (2020a). *Cuadernos para la acción local: Medidas para la creación de entornos protectores de cuidado y recreación para la infancia y adolescencia en el post-confinamiento*. Ciudades Amigas de la Infancia. <https://ciudadesamigas.org/documentos/cuadernos-accion-local-post-confinamiento-entornos-protectores/>
- UNICEF-ESPAÑA (2020b). *Impacto de la crisis por covid-19 sobre los niños y niñas más vulnerables: Reimaginar la reconstrucción en clave de derechos de infancia*. https://www.unicef.es/sites/unicef.es/files/recursos/informe-infancia-covid/covid19-infancia_vulnerable_unicef.pdf
- UNITED NATIONS (2012). *Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation*. https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Human_rights_indicators_en.pdf
- UNITED NATIONS (2020, abril 8). *Committee on the Rights of the Child statement*. https://www.unicef.nl/files/INT_CRC_STA_9095_E.pdf
- VALERO, E.; MARTÍN, U.; DOMÍNGUEZ-RODRÍGUEZ, A.; GRUPO CONFISALUD (2020). "Covid-19 y salud infantil: El confinamiento y su impacto según los profesionales de la infancia". *Rev. Esp. Salud Pública*, 94. https://www.msrebs.gob.es/biblioPublic/publicaciones/recursos_propios/resp/revista_cdrom/VOL94/ORIGINALES/RS94C_202007064.pdf
- VALL D'HEBRON INSTITUT DE RECERCA (2020). *Un estudi prospectiu de Vall d'Hebron confirma que els menors d'edat són poc transmissors del SARS-CoV-2*. <http://www.vhir.org/portal1/news-detail.asp?t=un-estudi-prospectiu-de-vall-d%92hebron-confirma-que-els-menors-d%92edat-son-poc-transmissors-del-sars-cov-2&contentid=218887&s=actualitat>
- VIA, E.; ESTRADA-PRAT, X.; TOR, J.; VIRGILI, C.; FÀBREGA, M.; DURAN, L.; ALDA, J.; KEATING, C.; DOLZ, M. (2020). "COVID-19 Pandemic: Increased risk for psychopathology in Children and Adolescents?". *Research Square*. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-104507/v1>